Бүхы ороннуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Октябрьнай 1921 оной революцийн 21-һээ гарана | № 76 (15699) | 1981 оной апрелиин 1, среда | Сэн 2 мүнгэн.

Замбуулинай «Союз-39» онгосын экипаж: онгосын командир, Советскэ Союзай Герой СССР-эй лётчик-космонавт В. Джанибеков, космонавт-шэнжэлэгшэ, МНР-эн эрхэтэн Жугдэрдэмидийн Гуррагча.

ТАСС-ай фото.

КПСС-эй ЦК-да, СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

КПСС-эй Центральна Комитет болон СССР-эй Министрнуудэй Совет «Үхибүүдтэй үлэнэртэ үзүүлэгдэдэг гүрэнэй туһаламжа оргэдхэхэ хэмжээнүүд тухай» ба «Хүн зоной социальна хангалга саашадань һайжаруулха хэмжээнүүд тухай» тогтоолнуудые батаан абаа.

* * *

Коммунис парти болон Советскэ гүрэн, арадай баян дэлгэрэнгүйдэл һайжаруулха хараа гаргаа удаа дараалан бэеэлгэ зуураа, хүн зоной тоо ашиглаһорулха ба ургажа ябаа хүмүүжүүлхын тулаа тааламжатай һайн эрхэ хүрэлдэ байгуулха хэрэгтэ ехэ анхаалаа табидаг гэжэ «Үхибүүдтэй бүлэнэртэ үзүүлэгдэдэг гүрэнэй туһаламжа үргэдхэхэ хэмжээнүүд тухай» тогтоол дотор тэмдэглэгдэнэ.

Үхибүүдэ хүмүүжүүлхэдэнь бүлэнэртэ үзүүлэгдэдэг тулаамные манай обществын политын социальна программ шухала шэглэл гэжэ хараа. КПСС-эй ЦК болон СССР-эй Министрнуудэй Совет үхибүүдтэй бүлэнэртэ үзүүлэгдэг гүрэнэй туһаламжые үргэдхэхэ талаар нэмэлтэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэдэ, тааламжтай гэжэ тоолоһон байна. Үхибүүдые үхибүүдые олонхи болон гэр бүлэ талаһаа хүмүүжүүлэг гүү зүбөөр зохилдуулан ашиглахэ, хүдэлдэг эхэнүүдэй ажалдаа хүнгэдхэхэ, залуу бүлэнэрэй ажаһуудал ба ажабайдалаа тааруу зохид эрхэ нүдэлдэг байгуулха ёһотой болоо.

Тогтоолоор нимэ хэмжээнүүд хараалагдаа гэбэл:

Үгэ жэлнэ бага бэшэ нинжалай стажтай, хүдэлдэг нүхэдтэ, мүн тэрэшэлэн үйлэрэйдэ хүдэлэнгүй һурадаг болонхидые үхибүүнэйнгээ нэгэлтэй болотор тэрэнээ хаалгалынь тула зарим тэдэ Болоотой амаралта 1981 оной эхилжэ, ороной бүхы районуудта шата шатаарнь үгэдэг болоо. Алас-Дурнын, Сибирь районуудта, мүн ороной бүхы районуудта тэрэ амаралтые түлбэри һарадаа 50 тухэриг, бусад районуудта һарын тухэриг байхаар тогтоогдоо.

Хүхүдэлдэг эхэнэрнүүдтэ дээ-ёрдэгдэһан амаралтын үргэлжэ хамта үхибүүдээ хаалгалынь тула хүүгэдэйнгээ ажалдатай болотор, харин ажалдаа хоёр жэлтэй болоо-ны селин түлэлгэгүй нэмэлтэ амаралта абаха эрхэ олгоо. Тиихэдээ таһалгаргаагүй ашинь стаж болон мэргэжэлэй хүдэлмэрилнэн стажтай гоологдодог байха юм.

Харин, бага наһатай үхибүүдэй хойноһоо хараунхалынь тула үргэдэг амаралтын бо-ны ехэ болгохо ба түлөөлөгдөнө эмэгтэйнүүд арбан хоёрдо-ны жэлдэ бэелүүлэгдэ-ны нэмэлтүүлэгдэхэ байна.

Үхибүүдые олонхи болон гэр бүлэ талаһаа хүмүүжүүлэг гүү зүбөөр зохилдуулан ашиглахэ, хүдэлдэг эхэнүүдэй ажалдаа хүнгэдхэхэ, залуу бүлэнэрэй ажаһуудал ба ажабайдалаа тааруу зохид эрхэ нүдэлдэг байгуулха ёһотой болоо.

Тогтоолоор нимэ хэмжээнүүд хараалагдаа гэбэл:

Үгэ жэлнэ бага бэшэ нинжалай стажтай, хүдэлдэг нүхэдтэ, мүн тэрэшэлэн үйлэрэйдэ хүдэлэнгүй һурадаг ороннуудта үхибүүнэйнгээ нэгэлтэй болотор тэрэнээ хаалгалынь тула зарим тэдэ Болоотой амаралта 1981 оной эхилжэ, ороной бүхы районуудта шата шатаарнь үгэдэг болоо. Алас-Дурнын, Сибирь районуудта, мүн ороной бүхы районуудта тэрэ амаралтые түлбэри һарадаа 50 тухэриг, бусад районуудта һарын тухэриг байхаар тогтоогдоо.

Хүхүдэлдэг эхэнэрнүүдтэ дээ-ёрдэгдэһан амаралтын үргэлжэ хамта үхибүүдээ хаалгалынь тула хүүгэдэйнгээ ажалдатай болотор, харин ажалдаа хоёр жэлтэй болоо-ны селин түлэлгэгүй нэмэлтэ амаралта абаха эрхэ олгоо. Тиихэдээ таһалгаргаагүй ашинь стаж болон мэргэжэлэй хүдэлмэрилнэн стажтай гоологдодог байха юм.

Харин, бага наһатай үхибүүдэй хойноһоо хараунхалынь тула үргэдэг амаралтын бо-ны ехэ болгохо ба түлөөлөгдөнө эмэгтэйнүүд арбан хоёрдо-ны жэлдэ бэелүүлэгдэ-ны нэмэлтүүлэгдэхэ байна.

Үхибүүдтэй бүлэнүүдэй болон залуу айлнуудай гүрэнэй гэр байра абаха, тэрэшэлэн ашиглахэ гэр бариха ба гэр байрын кооперативна барилгада хабаадаха бүлүү эрхэнүүдые үргэдэхэ талаар хэдэн хэмжээнүүд тодорхойлогдоо. Гэр бүлэ болоһон тухай үнэмшэлгэ абаһанһаань хойшо нэгэ жэлэй туршада залуу гэр бүлынхидһөө үхибүүгүй эрхэтэдэй налог абаха ябадал арбан нэгэдэхи табан жэлдэ болюулха гэжэ шийдхэгдэдэ.

Үхибүүдэй хэрэглэмжын эдэ-гүүдые болон хүүгэдэй байшангуудые мэргэжэл түгэс кадрнуудаар хангалгые һайжаруулхын тула, хүүгэдэй саадуудай хүмүүжүүлэгшэдэй тогтоогдоһон, зургаан часай хүдэлмэриин үдэр болон 36 үдэрэй амаралта эдэ эмхи зургаануудта хүдэлмэрилдэг медицинскэ сестрануудта арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада тогтоохо.

Арбан нэгэдэхи табан жэлдэ һургуулиин наһа гүйсөөгүй эмхи зургаануудта эдеэ хоолдо гаргашалагдадаг гаргашануудай нормые дунда зэргээр 10—15 процентээр ехэ болгохо, мүн тэрэшэлэн бүлын гэшүүндэ хүртэдэг дунда зэргын бүхы олзо оршын һарадаа 50 тухэриг һөө дээшэ бэшэ байһан бүлэнэрые үхибүүдээ ясли, саад болон интернат һургуулинуудта байлгаһанайнь түлөө түлбэриһөө сүлөөлхэх.

Ниитын үйлэдбэридэхи ажалаа хүүгэдэй хүмүүжүүлгэтэй тааралдуулан ябуулха арга олгохо эгээл зохид һайн эрхэ байдал эхэнэрнүүдтэ бии болгохо зорилгоор:

эхэнэрнүүдэй гүйсэд бэшэ ажалай үдэр гү, али гүйсэд бэшэ ажалай неделидэ, үдэр бүри һэлгэгдэдэг (хубилагдадаг, графигаар хүдэлхэ), мүн тэрэшэлэн гэртээ хүдэлмэрилхэ ябадал үргэнөөр дэлгэрүүлхэ талаар хэмжээнүүдые зохёон тадбижа, бүлэүлхыень союзна республикануудай Министрнуудэй Советүүдтэ, СССР-эй министерствэнүүд болон албан зургаануудта даалгадаа.

1981 оноо эхилжэ, хоёр болон тэрэзнээ олон 12 наһа гүйсөөгүй үхибүүдтэй хүдэлмэрилдэг эхэнэрнүүдтэ гурбан удэрэй түлбэритэй нэмэлтэ амаралта (хэрбээ амаралтынь нинтэ болзор 28 календарна үдэрһөө дээшэ болоогүй һаань) үгэхэ; жэл бүри зунай гү, али тэдээндэ тааламжатай зохид сагта амаралта түрүүшын ээлжээндэ абаха эрхэ олгохо; үйлэдбэриин эрхэ байдалай тааламжатай байһан үедэ захиргаанай зубшөөлтэйгөөр үхибүүдэйнгээ хойноһоо хараунхалынь тула салин хүлһэ түлбэригүйгөөр хоёр недели хүрэтэр болзортой нэмэлтэ амаралта абаха эрхэ олгохо.

Үбшэн хүүгэдэйнгээ хойноһоо хараунхалынь тула 14 удэр хүрэтэр болзортой түлбэритэй амаралта арбан нэгэдэхи табан жэлдэ үгэдэг болохо, тиихэдээ мүнөө хүсэндөө байһан хууляар тогтоогдоһонһоо үлүү удэрнүүдтэнь салин хүлһэнэйнь 50 процентые түлэдэг байха.

Тогтоол дотор үхибүүдтэй бүлэнэрэй материальна хангалгые дээшэлүүлхэ талаар хэдэ хэдэн хэмжээнүүд хараалагданхай. Тодорхойлбол:

Хүдэлдэг ба үйлэдбэридэ ажаллангүй һурадаг эхэнүүдтэ түрүүшынь үхибүүнэй түрэхэдэ 50 тухэригэй, хоёрдохи ба гурбадахи үхибүүнэй түрэхэдэ 100 тухэригэй хэмжээтэй нэгэ доро үгтэдэг гүрэнэй туһаламжа арбан нэгэдэхи табан жэлдэ үгэдэг болохо. Дүрбэдэхи ба хойшохи үхибүүдэйнь түрэхэдэ, мүнөө үгтэдэг туһаламжын хэмжээе тэрэ зандань үлөөхэ.

Ганса эхэнүүдтэ түлэгдэдэг гүрэнэй туһаламжын хэмжээе 1981 ондо һарадаа нэгэ хүүгэдэй 20 тухэриг хүрэтэр дээшэнь болгохо. Тиихэдээ хүүгэдэйнь 16 наһа гүйсэтэр (стипенди абадаггүй һурэгшадай 18 наһа хүрэтэр) тэрэ түлэгдэдэг байха.

Таба гү, али тэрэзнээ олон үхибүүдые, үгышье һаа, бага наһанһаа гэмэлтэнэн үхибүүдые хүмүүжүүлнэн, хүдэлмэриин гүйсэд стажтай болоогүй эхэнэрнүүдтэ наһанайнь пенси тогтооходоо, нэмэлтэ хүнгэлэлтэнүүдые энэл 1981 ондо хэрэглэхэ гэжэ хараалагдаа.

Үхибүүдтэй бүлэнүүдэй болон залуу айлнуудай гүрэнэй гэр байра абаха, тэрэшэлэн ашиглахэ гэр бариха ба гэр байрын кооперативна барилгада хабаадаха бүлүү эрхэнүүдые үргэдэхэ талаар хэдэ хэдэн хэмжээнүүд тодорхойлогдоо. Гэр бүлэ болоһон тухай үнэмшэлгэ абаһанһаань хойшо нэгэ жэлэй туршада залуу гэр бүлынхидһөө үхибүүгүй эрхэтэдэй налог абаха ябадал арбан нэгэдэхи табан жэлдэ болюулха гэжэ шийдхэгдэдэ.

Үхибүүдэй хэрэглэмжын эдэг

ПАРТИЙНА АЖАБАИДАЛ: ҮЗЭЛ СУРТАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИ

ЛЕКЦИОННО ПРОПАГАНДЫН ҮРЭ НҮЛӨӨ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

Лектор ба пропагандистнуудай, агитатор ба элидхэлшэдэй — партиин политикые олониитэдэ дамжуулан нэбтэрүүлдэг, тэрэнэй хараа түсэбүүдые тайлбарилан ойлгуулдаг хүнүүдэй ажал хүдэлмэринь партиин XXVI съезд дээрэ үндэр сэгнэлтэдэ хүртэнэн байна. «Тэдэнэр арад зондо аша туһатай шухала хэрэг хэнэ. Тэдээндэ баяр хүргэе!» — гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Тоосоото элидхэл соогоо Л. И. Брежнев онсо тэмдэглэн хэлээ һэн.

Тезд, үнэхөөрөөшье, партиин үзэл сурталай олон янзын, бэлэн бэшэ ажал ябуулгада, политическэ-хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ лекционно пропаганда шухала нэгэн һуури эзэлдэг гээшэ.

Тэрэ хадаа имагтал өөртэнь лэ хамаатай онол арганууд дайнгаа аша туһаар мэдээсэхэ болон хүмүүжүүлхэ гэһэн арюун уялгаяа бэелүүлжэ, нэгэ доро эмхидхэлэйшье бага бэшэ үүргэ дүүргэдэг, социальна талаараа совет хүнэй эдэбхи түгэс шанар шэнжые бүрилдүүлгэдэ ехэ нүлөө үзүүлдэг байна. В. И. Ленин аман үгын агитациие зохёохы политическэ болон эмхидхэлэй ажал ябуулгын онсо өөрсэ арга мүн гэжэ тоолодог бэлэй. Партиин политикада хүн зониие хабаадуулха, ажахын түрүү дүй дүршэлые, эрдэм наука, техникэ болон соёлой шэнэ туйлалтануудые нэбтэрүүлхэ талаар тэрэниие шухалын шухала арга зэбсэг болоно гэжэ В. И. Ленин сэгнэдэг байһан юм.

Ушар тиимэһээ манай партиин Центральна Комитет лекционно пропаганда тушаа һуларшагүй анхарал табидаг, тэрэнэй гол шэглэлнүүдые тодорхойлдог, тэрэнэй эмхидхэлэй арга маягуудые нарижуулха хэрэгые залан ударидадаг юм. Лектор болон элидхэлшэдые хүн зоной дунда тэрэнэй дүлэтэ үгэнүүдые дамжуулан тараадаг, коммунис байгуулалтын үзэл сурталай, социальна болон экономическа зорилгонуудые бэелүүлхэдэ түһалдаг өөрын дайшалхы эдэбхитэд гэжэ парти тоолодог юм.

«Лекционно пропагандын байдал ба тэрэниие һайжаруулха хэмжээнүүд тухай», «Үзэл сурталай, политическэ-хүмүүжүүлгын хүдэлмэри саашадань һайжаруулха тухай» КПСС-эй ЦК-гай тогтоолнууд тэрэ сэгнэлтые үнэмшэстэйгөөр гэршэлжэ үгэнэ.

Манай республикын лекторнүүд хэмжээгээрээ үргэн,тематикаараа олон янзын пропагандистска хүдэлмэри ябуулна. Лекционно пропагандын дэлисые, жэшээнь, иимэ тоо, баримтанууд дээрэнээ хаража болоно. Мүнөө республика дотор 3 мянга гаран лекци уншагдажа, тэдэниие 80 мянга гаран хүн шагнадаг байна. Лекционно пропагандые партийна комитедүүдэй 900-гаад элидхэлшэд, «Знание» бүлгэмэй 14 мянга гаран лекторнүүд эмхидхэнэ.

Республикын лекторнүүд партиин политикын зохёохы шэнжэ шанарые гүнзэгыгөөр тайлбарилха, съездүүд, Центральна Комитедэй пленумуудэй шиидхэбринүүд, Л. И. Брежневэй зохёолнууд дотор тодорхойлогдоһон научна коммунизмын шухала асуудалнуудые хүн зондо үнэншэмэ тодоор ойлгуулха хэрэгые өөрын нангин үялга гэжэ тоолоно. Мүнөөнэй дотоодын болон гадаадын байдал, үйлэдбэриин ашаг үрэ болон продукциин шанар дээшэлүүлхын түлөө тэмсэл, жаяг журам болон эмхитэй байлгые бэхижүүлгэ, обществодо харшаябадалда, хорото үзэл сурталда эбсэшэгүйгөөр хандалга хүмүүжүүлхэ болон бусадшье асуудалнууд лекционно пропагандын гол удхань юм.

Республикын партийна органууд лекционно пропагандые дурсагдаһан асуудалнуудта шууд шэглүүлхэ зуураа, арга маяг, онол аргануудыень нарижуулжа байдаг. Шагнагшадта ани нэгэн һалбаряар эрдэм мэдэсэ олгодог лекциннүүдэй циклнууд, ниитын-политическэ уншалганууд, тематическа үдэшэнүүд болон научна теоретическэ конференциннүүд улам олоор үнгэргэдэдэг болоо. Мүнөө үедэ Улаан-Удэ городой болон республикын районуудта ниитын-политическэ тематикаар 200 гаран лекториннууд хүдэлнэ. 28 мянга шахуу хүн арадай 170 университедтэ һуранад.

Һуралсалай ниитын эдэ эмхиннүүд гансал научна эрдэм мэдэсэ дэлгэрүүлхэ бэшэ, мүн хүдэлмэришэдэй мэргэжэл дээшэлүүлгэдэ туһалха гэһэн социальна шэнэ үүргэ дүүргэнэ. Байгаали тухай эрдэм мэдэсэ нэбтэрүүлхэ талаар Буряадэй геологоуправлениин дэргэдэхи, хүдөө ажахын эрдэм мэдэсээр — Баргажанай райондохи, педагогическа эрдэм мэдэсээр — багшанарай институдай болон Загарайн районой Шэнэ Бэрээнэй дунда һургуулиин дэргэдэхи, хуулиһаһаан КПСС-эй XXVI съездын материалнууд, тогтоолнууде хүн зондо тайлбарилан ойлгуулхын тула республикын районуудта КПСС-эй обкомой пропагандистска томо бүлэг ошоһон байна. Тиихэдээ элидхэлшэд, лекторнүүд колхоз, совхозуудай малай фермэнүүдтэ, хонишодой бригаданууда, предприяти болон эмхи зургаануудта ойлгуулажыг хүдэлмэри ябуулаа, районно семинарнуудай хүдэлмэридэ хабаадалсаа, нютаг нютагай пропагандистнуудта методическа туһаламжа хүргөө.

Областной партийна организаци хадаа лекционно-пропагандистска ажал ябуулгада, мүн бусадшье онол арганууде хэрэглэхын тула зохихо хэмжээнүүдые абана.

Республика дотор һүүлэй үедэ хаа хаанагүй ниитэ нэгэн полит-үдэр үнгэргэдэг болоо. Районно газетэнүүдтэ тунхаглаһан графигай ёһоор, энэ үдэр партийна комитедүүдэй элидхэлшэд — КПСС-эй райкомой, райсоведэй гүйсэдкомой хүдэлмэрилэгшэд, предприяти, болон ажахын хүтэлбэрилэгшэд, парткомой секретарьнар, мэргэжэлтэд предприяти, эмхи зургаан, колхоз болон совхозуудта элидхэл, лекциннүдые үнгэргэдэг. Тэрэшэлэн тусхай түсэбэй ёһоор, КПСС-эй обкомой, Улаан-Удын горкомой элидхэлшэд, тэдэнэй тоодо секретарьнар, таһагые даагшанар, орлогшонор республиканска эмхи зургаануудай болон нэгэдэлнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, «Знание» бүлгэмэй лекторнүүд ниитэ нэгэн полит-үдэртэ эдэбхитэйгээр хабаадалсана.

КПСС-эй обкомой лекторнүүдэй бүлэг «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетэннүүдтэй хамтаржа, ниитэ полит-үдэртэ зорюулһан плакатхуудаһа гаргадаг, тусхай үе сагуудые хараада абалсан, мүн тэндэ статьянууд хододоо хэблэгдэжэ байдаг. «Агитатор-рай блокнот» соо гол темэннүүдээр саг үргэлжэ методическа зүбшэл, заабаринууд үгтэдэг.

Партиин городской ба районно комитедүүд өөһэдынгөө элидхэлшэд, лекторнүүдые зохихо материалнуудаар хангадаг, полит-үдэрнүүдэй дүнгүүдые хододоо согсолдог, ороһон асуудал ба дурадхалнуудые тобшолоод, шухала хэмжэнүүдые абадаг. Партиин обком мүн лэ үнгэрһэн полит-үдэрнүүдэй дүнгүүдые шэнжэлдэг юм.

Прибайкалиин, Кабанскын, Улаан-Удын, Зэдын болон бусад районуудай ажалшадай коллективүүдтэ, тэдэнэй ажаһуудаг газартаншье партийна ба Советүүдэй хүдэлмэрилэгшэдтэй, предприяти, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, үзэл сурталай хүдэлмэриин эдэбхитэдтэй уулзалганууд хэдэн жэлэй туршада заншалта болоо.

Иимэ уулзалгануудай ашаг үрэ тон ехэ. Нютаг нютагай байдал һайнаар мэдэһэнэй ашаар элидхэлшэд, лекторнүүд политическэ-нэбтэрүүлгын ниитэ зорилгонуудые, тус тус коллективүүдэй эрхэ байдалые хараадаа абан, амжалтатайгаар бэелүүлжэ шададаг.

Элидхэлшэдшье уулзалганууда үедэ онсо шухала мэдээннүүдые ложо абадаг, хүн зоной һанамжалан дурадхаһан үсөөн бэшэ шухала зүйлнүүдые түсэбтөө оруулдаг. Ажалшадай эрилтэ, ажаглалтануудые анхаралтайгаар шэнжэлжэ, дутагдал, бэрхэшээлнүүдые саг соонь элирүүлжэ, зохихо хэмжэнүүдые абхуулдаг.

Лекционно пропагандын түхэл янзануудай нарижан хүгжэхэтэй хамта тэрэ улам удха түгэлдэр болоно. Мүн лекторнүүдэй дүршэл шадабариие дээшэлүүлхэ тушаа анхаралаа саг үргэлжэ табижа байха хэрэгтэй. Тиимэһээ партийна комитедүүд ба «Знание» бүлгэмэй эхин организациннуудые лектор, пропагандистнуудые бэлдэхэ, тэдэнэй мэргэжэлые дээшэлүүлхэ, методическа туһаламжа тэдэндэ үзүүлхэ талаар үшөөл ехэ оролдолго гаргаха зэргэтэй.

Партийна комитедүүдэй хараа түсэбүүдтэй зохилдуулан, республиканска, районно, кустовой семинарнууд эмхидхэгдэнэ. Илангаяа залуу лекторнүүд тушаа анхарал ехээр хандуулагдадаг. Марксизм-ленинизмын үдэшын университедтэ уласхоорондын харилсаа холбоонуудай отделени, тиихэдэ уласхоорондын асуудалнуудаар политинформаторнуудай заочно отделени хүдэлдэг. Республикын районуудта болон хотын дээдэ һургуулинуудта залуу лекторнүүдэй һургуулинууд нээгдэнхэй. Партиин обкомой политгэгээрэлэй байшангай дэргэдэ уласхоорондын байдал тайлбарилагшад - лекторнүүдэй саг үргэлжын семинар, мүн партиин горкомдо политинформаторнуудай саг үргэлжын семинар хүдэлдэг байха юм.

Республикын лекторнүүд партийна ба советскэ зургаануудай шиидхэбринүүд тухай, социально-экономическа ба соёлой байгуулгын зорилгонууд тухай хододоо мэдээсэл абажа байдаг. Лектор, пропагандистнуудта туһаламжа болгон, КПСС-эй обкомой лекторнүүдэй бүлэг, «Знание» бүлгэмэй республикын эмхиин правлени тэдээндэ хэрэгтэй тематическа ба методическа литература, лекци, хөөрэлдөөнүүдэй текстнүүдые эльгээдэг. «Буряад ороной түсэбтэ табан жэл» гэһэн справочник жэл бүри хэблэгдэн гарадаг.

«Түбэгтэй темэнүүдые пропагандын алгад гарадаггүй, бэрхэтэй асуудалнууд гэдэгһээ айдаггүй байхань тон шухала. Манай партиин политика эли тодо. Совет хүнүүдэй али ямаршье асуудалнуудта харюусахаар бидэшье бэлэн байнабди. Тиимэ асуудалнуудта бидэнэй харюусаагүй һаа, манай ороной дайсад социализмые хардаха, муушалхын тула тэрэ ушарые хэрэглэхэ гэжэ оролдохо байһыень ойлгожо, зоримгойгоор тайлбарилха шухала»,— гэжэ партиин XXVI съезд дээрэ хэһэн КПСС-эй ЦК-гай Тоосоото элидхэл соо Л. И. Брежнев онсо тэмдэглэһэн байна.

КПСС-эй обкомой лекторнүүдэй бүлэг лекторнүүдтэ, элидхэлшэдтэ табигдаһан асуудалнуудые һара бүри тобшолжо, тэдэнэй мүрөөр телевидени, радиогоор республикын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдтэ үгэ үгтэдэг. «Агитатор, политинформаторнуудта туһаламжа», «Долоон хоног соо юрэтэмсэдэ болоһон һонин» гэһэн дамжуулганууд эмхидхэгдэдэг, мүн «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетэннүүдэй хуудаһануудта «Политическэ темээр хөөрэлдөөнүүд» гэһэн ниитэ гаршаг доро материалнууд толилогдодог.

Республикын партийна организаци, «Знание» бүлгэмэй эмхи мүнөө дээдэ мэргэжэлтэй олохон лекторнуудтэй гээшэ. Тэдэнэй тоодо В. И. Затеев, Б-М. Балданов, Д. Д. Очиров, Е. М. Кузьминых, З. И. Лазарев, Я. Б. Капсудин, А. С. Серебряков, В. И. Сафронов, В. П. Кашин, П. С. Дырхеев, С. Ф. Попов, А. Г. Бутин, М. В. Соколов, З. А. Норекян, Г. С. Ким болон бусад ородог.

Лекционно пропагандын үрэ нүлөө дээшэлүүлхэ асуудалнуудта областной партийна организаци гол анхарал хандуулдаг. Имагтал һүүлэй үедэ партиин обкомой бюрогой заседанинууд дээрэ «Үзэл сурталай, политическэ-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие саашадань һайжаруулха тухай» КПСС-эй ЦК-гай тогтоолые бэелүүлхэ талаар КПСС-эй Гусиноозёрскын горкомой болон Баунтын райкомой ябуулдаг хүдэлмэри тухай», «Лекционно пропагандын байдал ба тэрэниие һайжаруулха хэмжээнүүд тухай», «КПСС-эй ЦК-гай тогтоолые дүүргэхэ талаар партиин Хяагтын райкомой эрхилдэг хүдэлмэри тухай» болон бусад асуудалнууд харагдаа.

Амжалтануудай хажуугаар лекционно пропагандые эрхилэлгэдэ үшөө олохон дутагдалнууд бии. Олохон лекциннүүд үзэл бодолой, научна ба методическа хэмжээнэйнгээ талаар, добтолхы шанар ба үрэ нүлөөгөөрөө мүнөөнэй эрилтэнүүдтэ бүрин хүсэд харюусанагүй. Үйлэдбэриин түрүү дүй дүршэл, социалис мүрысөөнэй эмхидхэл, ажалай журам бэхижүүлгэ, түүхэй эд, материалнууд, түлишэ ба электрын эльшэ хүсые алмалта гэхэ мэтэ асуудалнуудаар лекциннүүд үсөөн уншагдана. Зарим хүтэлбэрилэгшэд ажалшадай урда гаража, үгэ хэлэхэһээ арсадаг, үгышье һаа, һайнаар бэлдэнгүй гарадаг байна.

Арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада республикымнай промышленна ба хүдөө ажахын үйлэдбэриин хэмжээн эрид дээшэлэхэ ёһотой. Партиин политикые шударгыгаар нэбтэрүүлхэ, КПСС-эй XXVI съездын түүхэтэ шиидхэбринүүдые бэелүүлхын тула ажалшадые эмхидхэн зоригжуулха талаар партийна комитедүүдэй туһалагша байха гээшэ лекторнүүдэй нэрэ хүндын хэрэг, нангин үялга болоно.

Съезд дээрэ табигдаһан асари ехэ зорилгонууд лекционно пропагандые саашадань үргэдхэн хүгжөөхэ, пропагандистнуудай дүршэл шадабари эрид дээшэлүүлхэ гэһэн эрилтэ табижа байһаниинь ойлгосотой. «Шэнэ һайн юумые шэнэ дээрэнь ойлгон мэдэрхэ, дэмжэхэ гээшэ үзэл сурталнэбтэрүүлэгшэдтэ илангаяа шухала байха ёһотой» гэжэ партиин XXVI съездэй КПСС-эй ЦК-гай Тоосоон соо онсо тэмдэглэгдээ бшуу.

Ю. БОЛДОНОВ,
КПСС-эй обкомой лектор.

МАЛ АЖАЛ
онсо түхэла һанбари

ҺААЛИШАД УРМА БАЯРТАЙ

Урдань Хойто-Байгалай районой «Байкальское» һуурин хүрэхэнь аргагүй хүшэр һэн. Зундаа пароходоор гү, али самолёдоор нидэжэ ерэдэг. Хойто-Байгалда зундаа ходоодоо үүлэ манатай, хура бороотой байдаг. Тиимэһээ тэрэ һуурин тээшэ самолёдууд хаа яахана нидэдэг.

Хоридохи зуун жэлэй асари ехэ барилга — Байгал-Амарай түмэр замай баригдажа эхилһэн үдэрһөө хойшо эндэхи ажабайдал тад ондоогоор хубилшаба. Байд гээд лэ хүсэ ехэтэй автомашинанууд посёлогой үйлсэнүүдээр хүнхинэсэ гүйлгэлдэжэ, аляа хөөрхэн үхибүүд шаг шууяа табилдан, шардайса гүйлдэхэ. БАМ-ай барилгашадай оролдосо, шадабаринин лэ ашаар айл бүридэ үдэр һүнигүй электрын гал носодог болонхой. Северобайкальск городноо Байгалай эрьеэр, хада уулануудай дундуур 40 гаран километрэй зайда авто-харгы баригдажа, ашаатай машинанууд таһалгаряагүйгөөр үбэлшье, зуншье гүйлгэлдэнэ.

— Манай колхозой гэшүүд байгша оной түрүүшын хоёр һарын даабариһаа гадуур 5 центнер мяха, 6 центнер һу гүрэндөө тушаажа. КПСС-эй XXVI съездэй зорюулан абаһан, уялгаяа амжалтатайгаар дүүргээ. Һаалишад, малшад, колхозой бүхы ажалшад шэнэ, арбан нэгэдэхи табан жэлэй түрүүшын үдэрһөө яһала эдэбхитэйгээр ажаллажа байна. Малаа тобир тарганаар адуулжа, байгша ондо һу, мяха гүрэндөө тушааха даабаряа үлүүлхын тула хаба шадалаа гаргахал болоноби даа, — гэжэ М. К. Бальбуров томоотойгоор хэлэбэ.

«Победа» колхозой гэшүүд үхэр мал адуулдаг, загаһа баридаг, хаб загаһа агнажа, тоһыень буйлуулдаг байха юм. Колхозой һаалишад үнеэн бүриһөө 2000 — 2400 килограмм һу һаажа, район дотороо мэдээжэ болоһон. Үнгэрһэн жэл 4500 хаб загаһа бариха даабари үлүүлэгдээ ээлэй. Үхэр малайнгаа ашаг шэмыень дээшэлүүлжэ, гүрэндөө ехэ һу, мяха худалдахын тула колхозой ажалшад, зооветеринарна мэргэжэлтэд эдэбхитэй хэмжээ ябуулганууде бэелүүлнэ.

— Һу, мяха ехээр худалдахын тула үхэр малаа тобир тарганаар тэжээхэ ёһотойбди. Бидэ бүдүүн, шэмэтэ тэжээл ехээр бэлэдхэхэ хэрэгтэ гол шухала анхаралаа хандуулаабди. Үнгэрһэн зун 6 мянган центнер бүдүүн тэжээл бэлэдхээ һэмди. Энэ үшөөл бага ааб даа. Байгша ондо бүри ехээр бүдүүн тэжээл бэлэдхэхэ түсэ табинхайбди, — гэжэ М. К. Бальбуров мэдүүлнэ.

Колхозой түб «Байкальское» һуурин Байгалай хойто эрьедэ Рель голой адагта оршоһон юм. Тойроод хабсагаи шулуун хада ууланууд, ой модон. Эндэ эбэртэ бодо мал барихань хүндэшэг. Үргамал ногоогоор баян тала дайда эндэ үгы шахуу. Колхозой үхэр мал Рель голой эрьеэр, ой тайгын соорхойнуудта бэлдэдэг юм. Бүдүүн тэжээл колхозой түб буусаһаа 120 — 130 километр холо, Дээдэ Ангарай эрьедэ бэлэдхэгдэнэ. Урдань үбһэеэ Байгал дээгүүр катераар зөөдэг бэлэй. Мүнөө һайн авто-харгытай болоод, зундаа, намартаа, үбэлдөө автомашинаар лэ үбһэн зөөгдэнэ.

— Халуун намарһаа хойшо үхэр малнай тэжээлээр дуталданагүй. Үбһэ хэршээд, холимол тэжээлтэй холёод, үхэр малдаа үгэнэбди. Үбэлэй эхиннээ һунэй һаам ехээр доошолоогүй,— гэжэ М. К. Бальбуров үгээ үргэлжэлүүлнэ.

...Удэшын һаалиин дүүрээд байхада Байкальскын һунэй фермэдэ хүрэжэ ерэбэди. Энэ фермэ Рель голой эрьедэ, ой модоной дунда оршонхой. Шэнээр баригдаһан үргэн сонхотой байранууд жэрылдэнэ. «КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбринүүдые бэелүүлхэ хэрэгтэ бүхы хүсэ шадалаа зорюулхабди» гэһэн уряа-плакат ниишэ ерэһэн хүн зоной анхарал татана. Һаалишад ажалаа дүүргэнхэй, гэр гэртээ бусахаяа хубсалжа байбад,

— Мүнөөдэр 810 килограмм һу тушаагаабди. Өмнөрэнэй 600 килограмм. Северобайкальск горо... ажалшадта эльгээгдэбэ... гэжэ колхозой суута ... шан Л. И. Бутакова ... нуудые тээжэ байна... на тээшэ заана.

Табяад наһанай, ... зэргын бэетэй энэ ... эрхим түрүү ажалаарм... он дотороо мэдээжэ ... һоор үнинэй. Үнеэн бүр... жэлдээ 2400 килограмм ... һааха даабаритай аад, ... —2900 килограмм һу ... Үнгэрһэн жэл КПСС-эй ... съездэй зорюулгадаа ... рысөөндэ тон эдэбхитэй ... хабаадажа, үнеэн бүр... 3038 килограмм һу ... байха юм. Даажа ... үнеэдээ саг болзортоо ... техническэ гурим ... һайн шанартай тэжээл ... хооллуулна. Ажал хэрэг... тон харюусалгатайгаар ... дадаг, бүхы хүсэ шадалаа... энэ дуратай хэрэгтээ зорю... даг. Энээн дээрэнээ һайн ... нартай һу ехээр һаана, ... бүриһөө тугал абана. ... түрүү ажалайнгаа түлөө ... лай Улаан Тугай орде... шагнагдаһан. Л. И. Бут... ва ажал хэрэг тухайгаа ... нирхолтойгоор хөөрэхэ ... төө хамта хүдэлдэг ... магтаха юм.

— Валентина Шу... Людмила Тунгусова ... бусад һаалишад даажа ... һан үнеэдээ зүбөөр, ... харуулжа, ехэ һу ... хэрэгтэ хубитаяа ... Жэшээлхэдэ, Людмила ... гусова үнгэрһэн жэлдэ ... бүриһөө 2039 килограмм ... абаа. Валя Шункова ... килограмм һу һаагаа ... Һаалишаднай муу бэшэ ... дун туйлана. Шэнэ ... жэлэй түрүүшын үдэрнүү... үнеэн бүриһөө сүүдэ... 6 — 7 килограмм һу ... Дүршэл шадабариттай ... шад оролдоһоноойнгоо ... лэ даабаряа хэдэдээ ... нэ, — гэжэ Людмила ... новна Бутакова хамта ... дэлдэг нүхэдээ магтаба.

— БАМ-ай барилгаш... һүүлэй сагта ехэ туһалаа... хүргөө, хүргэнэшье, ... үнеэнэй бүхэли комп... котельнэтэйгээр баржа ... Үхэр малай байра ... ууралаар дулаасуулаг... Шабааһа сэбэрлэхэ ... хеэрэлгэ тодхогдонхой. ... лимол тэжээл бэлдэхэ ... хеэрэлгэ һайнаар ... Эдэ бүгэдэ манай ... хэдэг ажалые ехэ ... тэдхөө. Үнеэднай ... байрада ороһоор лэ һу ... үгэдэг болоо,—гэжэ ... зой үнинэй һаалишан Л. ... Тунгусова баяртайгаар ... дүүлнэ.

Шэнэ байра соонь ... һаруул, дулаан, ... Һаалишадай ажалаа ... бэеэ үгааха таһаг, ... булан ойрын сагта ... гада түшаагдахаар бэлд... жэ байнхай. Колхозой ... лишад шэнэ фермэтэй ... һондоо урма баяртай.

Дулаан байра соо ... рахада ехэл зохид ... на даа, — гэжэ бултаа... гэн дуугаар хэлэбэд. ... хүнэй хүрэхын аргагүй ... ло оршоһон колхозой ... шадай байдал, һуудал ... дээр хубилба. Һаалишад ... лөө сагтаа сэнхир ... дамжуулга хаража, Эдэ ... дотороо, бүхы дэлхэй ... боложо байгаа үйлэ ... дые хаража, сэдьхэлэ... даг.

Сэбдэг хүйтэн байгаа... Хойто-Байгалда үхэр ... адуулжа, жэлдээ үнеэн ... риһөө 2000 килограмм ... дээшэ һу һаахын тула ... оролдолго, шадабари ... тэй. Арбан нэгэдэхи ... жэлэй түрүүшын ... үнеэн бүриһөө 2200 ... лограмм һу ... уялга абаһан ... шад урдаа табиһан ... гоёо сүм бэелүүлхэ ... шинидэнхэй. Түрүү ... Л. И. Бутакова байгша ... түрүүшын хоёр һарын ... шада 421 килограмм, ... Шункова 408 килограмм, ... Л. Л. Тунгусова 396 ... грамм һу һаажа, даабу... үлүүлһэн байха юм.

«Победа» колхозой гэш... сагайнгаа эрилтые ... гоно. Тиимэһээл үхэр ... лайнгаа тоо толгойе ... олошоруулжа, гээлтэ ... тогүйгөөр, тобир тарга... тэжээхэ гэжэ эрилэлэ...

К. ЖАМЬЯНОВ.

ТҮРҮҮ ЗЭРГЭДЭ

Оёдолой «Туяана» нэгэдэлэй Бэшүүрэй филиалай коллектив арбадахи табан жэлэй түгэсхэлэй жэлдэ эрхим һайнаар хүдэлжэ, түсэб болон уялгануудаа амжалтатайгаар дүүргэнэн гээшэ. Тэдэнэр нёдондо продукци гаргаха ба худалдаха түсэбөө 15 хоногоор урид бэелүүлжэ шадаа. Тиигэжэ түсэбһөө гадуур 363 мянган түхэригэй продукци худалдаһан байна.

Бэшүүрэй оёдолой фабрикын хүтэлбэрилэгшэд, бүхы коллектив үйлэдбэридөө мүнөө үе сагай эрилтэдэ харюусамаар оньһон түхеэрэлгэнүүдые нэбтэрүүлхэ, ажалай түрүүшүүлэй дүршэлые бүгэдын шадабари болгохо талаар горитойхон оролдолго гаргадаг. Тиигэжэ 1980 ондо эндэ шэнэ 42 түхеэрэлгэ тодхогдожо, тэрэнэй ашаар продукциингаа ассортиментые олошоруулһан байна. Богонёор хэлэхэдэ, оёдолой үйлэдбэриие нарижуулан һайжаруулха талаар ехэ эдэбхи үүсхэл гаргаһанай ашаар эндэхи худалдэмэриишэд үнгэрһэн жэлдэ ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ түсэбөө 102,6 процент дүүргэһэн байха юм.

Оёдолшодой худалдэмэриин эрхэ байдал, тэдэнэй ажаһуудые улам һайжаруулха гээшэ фабрикын хүтэлбэрилэгшэдэй бэелүүлхэ гол зорилгонуудай нэгэн болонхой. Тиин филиалай худалдэмэрилэгшэдтэ мянга гаран кубометр түлеэн бэлдэгдэнэн, хоёр-хоёр байратай гурбан гэр баригдаһан байна. Тэрэнэй хажуугаар өөһэдын хүсөөр худалдэмэриишэдэй гэр байранууд заһабарилагдана.

Үйлэдбэриин участок бүхэндэ үргэн дэлисэтэй социалис мүрысөө шадамараар эмхидхэжэ, эдэбхи үүсхэлые улам ехээр бадаргаха талаар фабрикын коллективтэ горитой ажал ябуулагдана. Жэшээлэн хэлэхэдэ, партиин XXVI съездые зарлаха тухай КПСС-эй ЦК-гай тогтоолой гарахатай сасуу, эндэхи оёдолшод габшагай ажалай вахтада жагсаһан байна. Тиигэжэ тэдэнэр «КПСС-эй XXVI съездэ — габшагай ажалай 26 вахта» гэһэн уряа доро дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр оролсожо, байгша онойнгоо хоёр һарын түсэбтэ даабариие февралиин 23-да дүүргэхэ гэһэн харюусалгатай зорилго урдаа табяад, шэн габьяатайгаар хүдэлнэн байна. Энэ ехэ мүрысөөнэй аша туһаар ажалай шэнэ амжалтанууд туйлагдана. Жэшээлхэдэ, эрхим оёдолшод Ксения Севастьяновна Нестерова, Анна Петровна Нестерова, Мария Филипповна Иванова, Вана Минаевна Савельева, Тамара Семёновна Копылова болон бусад гурбан һарынгаа түсэб бэелүүлһэн байна.

Түрэл партиингаа эгээл дээдын хуралдаанай хүдэлмэриин үедэ фабрикын оёдолшод ажалайнгаа эршые улам шангадхаа. Тэдэнэр энэ жэлэй хоёр һарын түсэбһөө гадуур 20 мянган түхэригэй продукци худалдаһан тухайгаа элидхэһэн байна.

КПСС-эй XXVI съезд дээрэ хэһэн элидхэл соогоо нүхэр Л. И. Брежнев арад зоной үргэн хэрэглэлэй эд бараануудые элбэгээр, эрхим һайн шанартайгаар гаргаха тухай эрилтэ табиһан байна. Ушар иимэнээ Бэшүүрэй филиалай оёдолшод партиин шиидхэбринүүдые бодото дээрэнь бэелүүлхын түлөө тэмсэгшэдэй түрүү зэргэдэ дабшана.

Д. МУНКУЕВ.

Моисей Иннокентьевич Иванов Мария Спиридоновна һамгантайгаа Загарайн районой XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхоздо хонишоноор хүдэлдэг болоһоор үнинэй бэшэ юм. Тиибэшье тэдэнэр түрэл Эрхүүгэй областьдоо мал ажахыда хүдэлдэг байһан, дүй дүршэлтэй гэр бүлэ гээшэ. Тус райондо тэдэнэрэй нүүжэ ерэхэдэ, залуу эхэ хонидой отара даалгагдаһан юм. Тэдэнэр түрүүшынхээ хурьгалха хонидой отара даажа абаад, энэ жэлэй түл абалга, үбэлжэлые һайнаар үнгэргэжэ байна. Тэдэнэр энэ жэлдэ зуун хонин бүриһөө 90 хурьга абахабди гэһэн уялгаяа һайнаар дүүргэжэ байна. Мүнөө 600 толгой хонидойнь 410 хурьгалаад, гарзагүйгөөр түлжүүлэгдэжэ байна. Тэдэнэртэ түл абалгадань залуу хүбүүн-сакманщик П. Тыкшинов туһална.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: П. Тыкшинов (зүүн гарһаа), М. С. М. И. Ивановтон.

Н. ДРИГЕНОВЭЙ фото.

Яарахаар болоол

Урдандаа «Заветы Ильича» совхоз ороһо таряанай, тэжээлэй ургамалай баян ургаса абадаг байһан юм. Теэд һүүлэй жэлнүүдтэ ургасань доошолһон байна. Энэ ганса сагай уларилһаа дулдыаа бэшэ, харин хабарайнгаа тарилгада муугаар бэлдэһэнһээ бололсоо. Байгша ондо тус ажахын инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд, механизаторнууд урда жэлэйнгээ алдууе дабтана.

...Углөөнэй 9 саг. Эндэхи заһабарилгын мастерской соо ороходо мөөртэй нэгэ трактор, гэнжэтэ 3 трактор задалаатай харагдаба. Теэд тэндэнь хон-жэн, эзэдэйнь ажаллаханьшье харагданагүй, түмэр түдэгын нүөөн, алха дүшын ханхнааншье дуулданагүй. Юундэ иимэ сүлөөгүй сагта ажахын механизаторнууд эдэ тракторнуудаа заһабарилдаггүй юм гэһэн бодолдо абтаа һэм. Тиигэжэ тус ажахын МТМ-е даагша М. Ц. Очировтай уулзахаяа хүсэбэ. Уданшьегүй мастерскойн дэргэдэ совхозой механик Н. Я. Демин МТМ-е даагша хоёртой уулзажа, хабарай тарилгада хэр зэргэ бэлдэжэ байһан тухайнь хөөрэлдэбэ.

— Гэнжэтэ тракторнуудай бүхыдөө шахуу бэлэн болобо. Мүнөө мөөртэй тракторнуудаа заһабарилжа байнабди, —гэжэ Михаил Цыренович Очиров хэлэбэ.

— Һаяар МТЗ-50 тухэлэй хоёр трактораа Мухар-Шэбэрэй районой Шаралдаһан «Госкомсельхозтехника» нэгэдэлэй мастерскойдо абаашажа үгэхэбди. Бидэ бүхы тракторнуудаа эдэ удэрнүүдтэ бэлэн болгохобди. Тиигээд мастерской соогоо плугуудаа, борнойнуудаа, культиваторнуудаа, тракторайнгаа сцепкэнүүдые оруулжа заһабарилхабди. Бүхы байһан 24 сеялкээ намар дулаан байхада бэлэн болгожо, техникэ хадагалдаг тусхай хашаа соо ГОСТ-ыг эрилтын ёһоор жэрылгэн табинхайбди, — гэжэ Николай Яковлевич Дёмин хэлэбэ.

Үнэхөөр МТМ-эйн урда хажуудаҺ амярлагдаһан хашаа соо плуг, культиватор, ороһоото болон силосэй комбайнууд техническэ заабаринн ёһоор, түхэл-түхэлөөрөө жэрылгэн табигданхай харагдаба.

Совхозой дирекци, партком энэ жэлэй хабарай тарилгада бэлдэхэ хүдэлмэридэ анхарал ехээр табиха бээ гэжэ найдагдана.

Д. ДОНДОКОВ.

Улаан-Удын район

«Сельхозтехникын» Бэшүүрэй районно отделениин дүй дүршэлтэй механизатор, ажалай ветеран И. И. Лысов гуашаад жэлэй туршада ажаллажа ябаһан намтартай. Тэрэ тракторист, слесарь мэргэжэлтэй юм. Тэрэ үйлэдбэриингөө даабариие ходо үлүүлэн дүүргэдэг, бусадта эршэтэ ажалай үльгэр жэшээ харуулдаг юм. Мүн залуушуулда мэргэжэлэйнгээ дүй дүршэл дамжуулдаг хүндэтэй һурган хүмүүжүүлэгшэ юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ажалай ветеран, дүй дүршэлтэй механизатор И. И. Лысов.

Н. ДРИГЕНОВЭЙ фото.

АЛАС ДУРНЫЙ хизаарта

ТАСС-ай КОРРЕСПОНДЕНТНУУД МЭДЭЭЛЭНЭ

КОМСОМОЛШУУД ШЕФТЭЭ АБАБА

«Тындатрансстрой» трестын барилга-хабсаралгын 573-дахи поездын залуу хүдэлмэришэд—Тындэ хототой зэргэ бодхоогдоһон Комсомольский гэжэ тосхоной багашуулда гансата хоёр бэлэг хэбэ. Тэдэ үхибүүдэй комбинат болон Тындын хүгжэмэй һургуулиин филиалай байшангые болзорһоонь һураггүй урид бодхоогоо.

Арбан нэгэдэхи табан жэлдэ һуурин тосхоной залуучуул социально-соёлой барилгые шефтээ абахые шиидэнхэй. Залуушуулай кафе мүнөө жэлэй шухала барилгаануудай нэгэн болохо юм. Барилгын списогтэ энэ кафе оруулагдаагүй юм. Юуб гэбэл, комсомолшууд субботникуудые эмхидхэжэ, тэр

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ ҮНШАГТЫ:

- *Эрдэмтын дэбтэрһээ.*
- Зүжэглэн наадагты.
- Эдиршүүлэй зохёохы эдэбхи.
- *Аман зохёолой абдарһаа.*

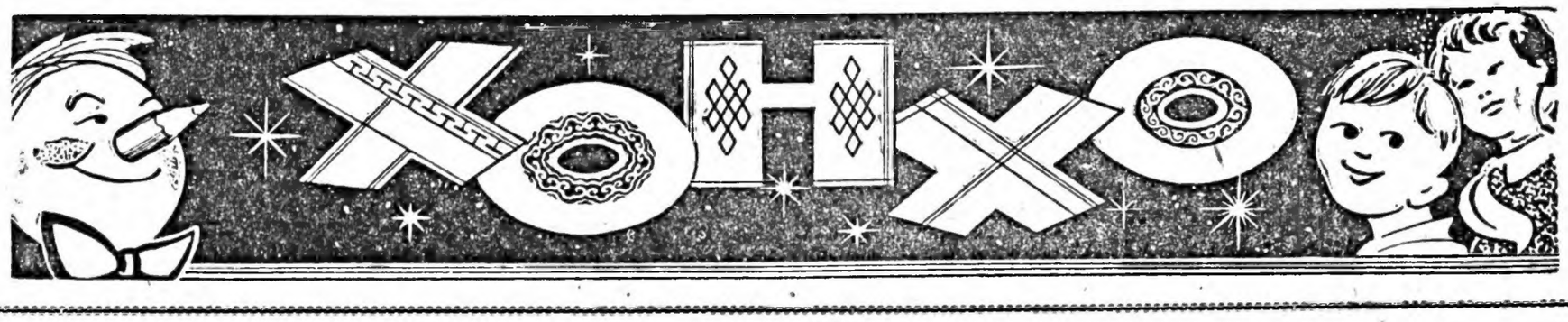

№ 62

„ҮНДЭР УТААТА НЮТАГҺАА ҮРГЭН ХЭЖЭНГЭ ХҮРЭТЭР“

(Хоца Намсараевай ойдо зорюулһан һурагшадай уран зохёолой олимпиада тухай)

Өнөөдрөөгшэ жэл республикын Гэгээрэлийн министерство Хоца Намсараевай ойдо зохёолдо зорюулһан һурагшадай олимпиадые үнгэргэнэн байна.

Энэ олимпиадада хабаадалсажа, үхибүүдэй бэшэнэн найруулгануудые уншажа, шүүлгэлдэгшэдые уншахыень шагнахадаа, ехээр баярлаһан байнаб. Энэ статьяайнгаа эхиндэ гаршаг болгожо табиһан хоёр үзүүрые Утаата-Далахайн һурагшадай бэшэнэй «Утаата» гэжэ шүлэг соохоо абсан.

Хабарай амаралтын үедэ олимпиадануудые үнгэргэгдэдэг һэн туладань, энэ жэлдэ һурагшадые боложо байна гэжэ бодоо, мүнөө жэлдэ нёдондо жэлэйнгээ ялгаатай бүри арьбадахын, дутуунуудые хүлсэдахын тула олимпиада дээрэ үгөөрөө хэлэһэн эн һанамжаяа бэшэг болгон гаргаһан дурадхагдаба.

Олимпиадада республикымнай гушаад сүрүүлиһаа уригдаһан һурагшадай элдэб янзын наадал зохёол, бүтээл эльгээгдэнэн байна. Тиихэдээ тус олимпиадада һурагшадые олоор хабаадуулха гэжэ оролдоһон сүрүүлиһуд бии. Іэдэнэй тоодо Санаа Ер-Нугын, Үльдэргын, Эдэрмэгэй, Жаргалантын, Нарһатын һургуулиудые дурдажа болохоор байна.

Олимпиадада эльгээгдэнэн хүдэлмэриин тэн хахад шахуунь юһэдэхи ба дэдахи классай шабинарай байгаа. Эльгээгдэнэн зохёолнууд олон янзын: сочинение, элидхэл, реферат, зураглал, хүнэй хөөрөө болон арадай аман зохёол бэшэжэ гаргаа, изложени, очерк гэхэ мэтэ болоно. Мүн баһа һурагшадай бэшэнэн шүлэг, рассказууд оролсоно.

Һурагшадай бэшэнэн юумэнүүдтэй танилцаһа байхада, хэдэн зүйлшолол хэжэ болоно байна. Нэгдэхээр, һурагшад Хоца Намсараевай намтарые, уран зохёолнуудые, Хоца Намсараевай шадамар, уран зохёолнуудые сэдэжэн унгэрэгдэнэ, шадамар үхибүүд ба олон байна. Гурбадахяар, һургуулиудые Хоца Намсараевай намтарые, уран зохёол үзэхэ талаар ехэ хүдэлмэри хэгэ гэжэ юрэнхы дээрэнь тэмдэглэлтэй. Гурбадахяар, Хоца Намсараевай шажанда дүрүү зохёолнуудыень хэрэглэжэ, уран зохёолой ба уран һайханай үдэшэ үнгэргэнэн тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэнэ. Тиихэдээ зохёолнуудайнь удхые, хэн һурагшын хэнэй рольдо наадаһыень тон тодорхой бэшэнэ, өөрөөшье «Үбгэн гэлэнэй үгэ» уншажа һонирхооб гэжэ дурдалсана. Аюрова В. өөрынгөө сочинени соо Хоца Намсараевай зохёолнууд тушаа тобшолол хэхэдээ, иигэжэ бэшэнэ: «Уһанай дуһал соо огторгойн наранай тэрэ зандаа толорон харагдагтал, Хоца Намсараевай зохёолнууд соо буряад арадай хуби заяан элитэ үзэгдэжэ байдаг», «Тахуунай» гэжэ рассказ туухай найруулга бэшэһэн Дондокова О. классаа энэ зохёолые уншаһан тухайгаа хэлэжэ, тэрэнээ эхитэй ба түгэсхэлтэй болгоо. Саашань рассказай удхые хөөрэхэдөө, хэлэнэйнь уран арганууудые тон таарамжатайгаар оложо хэрэглэнэ. Жэшээнь, тархагар харахан Тахуунай, тарган пилхагар лама; лама гэртээ ороходоо, хондогод гэзд ороно гэхэ мэтэ уран үгэнүүдыень олоор хэрэглэжэ шадаһан байна. Рассказай һүүлдэ эгсэ зохидоор, **Тахуунай хүсэгдэнгүй гүймэ ябашоо** гэзд дүүргэнэ. Атутова О. һургуулиин номдо огто ородогүй, «Хоца Намсараевай архивай дансе» гэжэ 1969 ондо гараһан номые хэрэглэжэ, тэрээн соо дурдагдаһан уран зохёолшын өөрынь бэшэгүүд ба абаһан бэшэгүүдэйнь данса дээрэһээ бодол абажа, шэнжэлэл бэшэһэн байна.

Уран зохёолой талаар хизаар ороноо шэнжэлхэ (литературна краеведени) секцидэшье мүн лэ һонирхолтой юумэнүүдые һургуулинууд эльгээһэн байна. Үльдэргын дунда һургуулиин юһэдэхи классай һурагша Будажаповагай бэшэһэн «Цокто Номтоевой дурдалгануудһаа», Жаргалантын һургуулиин арбадахиин һурагша Аюшеевагай бэшэһэн «Олоной нүхэр», Үльдэргын һургуулиин долоодохи класса Ц. Батомункуевагай бэшэгүүдэ», Нарһатын һургуулиин дүрбэдэхиин һурагшад Дамбаева С., Дугаров Э., Жалсанова М. гэгшэдэй зохёоһон «Х. Намсараев арадай аман зохёол тухай», Дээдэ-Хэжэнгын һургуулиин һурагшадай зохёоһон «Хоца Намсараев тухай дурдалгануудые» гэхэ мэтэ бэшэлгэнүүдые дурдалтай. Эдэ хүдэлмэринүүдэй һонирхолтой талануудыень юрэнхы дээрэнь хэлэхэдэ, хоёр зүйл байна: нэгдэхеэр, нютагайнгаа түүхэшэ, үльгэршэ үбгэд, хүгшэдөө арадай аман зохёолой зүйлнүүдые бэшэжэ абаһан байнад; хоёрдохёор, Хоца Намсараевые мэдэхэ гү, али уулзаһан хүнүүдэнэ һонирхолтои дурдалгануудые бэшэжэ абаһан байна. Эдэ хөөрөөнүүд соонь һонин ушарнууд үзэгдэхэ юм. Һурагша Будажапова Д. ахамад уран зохёолшо тухай Цокто Номтоевой зургаан дурдалгые буулгажа бэшэһэн, альбом шэнгеэр тааруулпан байна, мүн Цокто Номтоевой фото-зургые хэрэглээ. Алдуугүйгөөр, һайханаар гараараа бэшэжэ найруулаа. Һурагша Батомункуева О. поэтесса Ц-Д. Дондоковагай һонин бэшэгые хэрэглэжэ бэшээ. Хоца Намсараевай Хоридо багшалжа байһан тухайнь бэшэг соонь дурдагдана, һурагшадтаа айхабтар анхаралтайгаар хандадаг байһан тухайнь, мүн баһа поэтессын түрүүшын шүлэгүүдэйнь номой редактор ошаһан тухайнь хэлэгдэнэ. Энэ бэшэг урдань мэдэгдээгүй шэнэ баримта мүн. Аюшеева Л. Хоца Намсараевые дүтэ мэдэхэ нютагайнгаа түрүү хүнүүдһээ бэшэжэ абаһан дурдалгануудһаа удхалан, элидхэлээ бэшээ. Хоца Намсараевтай бүри дүшөөдтабяад онуудһаа эхилээд уулзаһан, суг ябаһан тухайгаа Данзанов Тогочи Данзанович, Очиров Дагба Доржиевич, Аюшеев Бальчин Аюшеевич ба бусадай хөөрөөнүүдые хэрэглээ. 1952 ондо Гусиноозерскдо болоһон Х. Намсараевтай уулзалга тухай, 1949 ондо Загастайда ябаһан, буряадай хуушанай угай бэшэг, үльгэр һонирхожо байһан тухайнь, нютагай ангуушадтай ойгоор ябаһан тухайнь хэлэгдэнэ. Нютагайнгаа ехэ наһатан Дамдинов Дондар Бадмаевич, Цыренова Норжомо Мункуевна, Бадмаев Батор Хабтанович гэгшэдээ Хоца Намсараев тухай хөөрөөнүүдые Дээдэ-Хэжэнгын һургуулиинхид тэмдэглэнэн байна. Нарһатын дунда һургуулиин дүрбэдэхи классай багашуулай бэшэнэншье һаа, ехэ нягтаар, оролдосотойгоор бүтээнэн хүдэлмэрие онсолхоор байгаа. Нютагайнгаа ехэ наһатаннаа таабари, оньһон үгэ тэдэнэр бэшэжэ абаһан байна. Тиихэдээ хэлэжэ үгэнэн зоной фото-зурагуудые тусхай хуудаһандаа нэаһан, хэды наһатайень, ямар ажал хэдэгыень тэмдэглэнэн байна. Тэдэнэр олоншье зохёолнуудые бэшэ, табан хүнһөө таба-табан гү, али хоёр-гурбан зохёолнуудые бэшэжэ абаһан байна. Эндэ тоо хэрэгтэй бэшэ, бэшэжэ абаһанаа шанартайгаар буйлуулһаниинь үнэтэй байна. Аман зохёол суглуулагшадай хэлээр хэлэхэдэ, бэшэжэ абаһан зохёол бүхэнөө паспорттай болгоо.

Хоца Намсараевай зохёолнуудые сээжээр уншалгада дүшөөд үхибүүд хабаадаа. Уран зохёолшын һайн-һайн шүлэгүүдые, зохёолнуудые шэлэжэ сээжэлдэнэн («Эхын юрөөл», «Ленин эсэгэ», «Габьята Цырендашын дурасхаалда», «Уран хүүгэд», «Алтан Москва», «Доржо үбгэнэй шэбшэлгэ» гэжэ «Үүрэй толон» романһаа хэнэг, «Хүдэрэ—Хяаг!а», «Тайшаагай ташуур» гэжэ зүжэгнөө хэнэг гэхэ мэтэ), сценкэ болгожо, наада табиһаншье байна.

Олон һурагшад Хоца Намсараевта зорюулһан шүлэгүүдые бэшэжэ туршаа. Тэдэнэ соонь һонирхолтой бодолнууд, мүрнүүд яһала ушарна. Шэбэртын һургуулиин наймадахи классай һурагша Митыпова Б. «Ерэн жэлэй баяр» гэжэ шүлэг соогоо «Балшар бага бидэнние баян хэлэтэй болгоолта» гэжэ Хоца Намсараевта хандана. Утаата-Далахайн һурагша Самбуева С. «Зорюулга» гэжэ шүлэг соогоо Хоца Намсараевта хандахадаа хэлэнэ: «Үнэн сэхэ хэрэгээрээ «Үүрэй толондо» мүнхэт». Мүн лэ энэ һургуулиин шаби Бадмаева Л. поэдтэ хандана: «Үбгэн дууша поэдэ үгылнэл даа, үгылнэл». Зүүн-Мүрэнэй һурагша Бильтагурова О. «Түнхэн» гэжэ шүлэг соогоо түрэл нютаг тухайгаа бэшэнэ: «Түнхэн һиихан нютагни түмэн мянган домогтойш». Инзагатын һургуулиин шаби Банзарагцаева Л. «Эмгэн» гэжэ шүлэг соогоо бэшэнэ: «Эреэхэн миисгэйтэй суггаа эрьежэ һууна гүш, эмгэймни».

Олимпиадада эльгээгдэнэн зохёолнуудай тематикань үргэн, Хоца Намсараевай уран зохёолой ганса литературада хабаатай бэшэ, буряад арадай хүгжэмдэ, театрта, уран зураг нүлөөтэй байһыень харуулһан юумэн олон. Тиихэдээ Хоца Намсараев тухай ганса арайень абажа бэшэгдэнэ бэшэ, тэрээнтэй хамта ябаһан уран зохёолшод тухай хэлэгдэнэ, агууехэ уран зохёолшо М. Горькиһоо, арадай аман зохёолһоо һургаал абаһаниинь харуулагдана.

Олимпиадада ерэһэн хүдэлмэринүүдһээ һургаал оложо, саашадаа дутуу дундаяа усадхаха ушар байна гү гэнэн асуудал гараха байна. Эндэ ехэ ажал бии.

Хэнэйшье, ямаршье һургуулида, хэдыдэхишье классай һурагшын бэшэһэниинь мэдэгдэхэгүй «мухар» юумэнүүд һурагшадай эльгээнэн хүдэлмэринүүд соо ушарна. Саашадаа эдэ бүгэдыень тодо тэмдэглүүлхэһээ гадна, хэн багшын ударидалга доро бэшэгдэһыень гадар дээрэнь бэшүүлхэ ушартай.

Олон һурагшадай зохёолнуудта хабаатай дутагдал гэхэдэ, бэшэнэн реферат, элидхэл, сочинени соогоо хэрэглэнэн номуудаингаа нэрые зүб, гүйсэд тэмдэглэхэгүй, библиографическа шадабари, дадал авторнуудтань үгы байна.

Үшөө нэгэ хэлэхэ ушар юун бэ гэхэдэ, муухайгаар, алдуутайгаар бэшэнэн хүдэлмэринүүд ушарна. Стиль запангүй орхигдохо баибашье, үзэгэй алдууе заһахыень заажа болохоор гэжэ һанагдана.

Мүнөөшье һанахадам, Хоца Намсараевай ойдо зорюулһан уран зохёолой олимпиадада һууһамни ямар нэгэн баярта һайндэр мэтээр үзэгдэнэ. Һурагшадай бэшэнэн олоные соносожо һуухадаа, Хоца Намсараевай «Уран хүүгэд» гэжэ шүлэгэй мүрнүүд сэдьхэлдэм орожол байгаа һэн:

Уран хүүгэд, мэндэ амар!
Үгтан танаа баясанам.
Улаан халуун зүрхэнтнай
Оюун бэлигээр гэрэлтэн,
Шэнэ дэлхэйн хүрьһэн дээр.
Сэсэг шэнгеэр һалбараг!

Ц-А. ДУГАР-НИМАЕВ,
хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

ҺҮРГУУЛИИН УРАН ҺАЙХАНАЙ ХҮДЭЛМЭРИДЭ ТУҺАЛАМЖА

Ц. ДОНДОГОЙ

ГААДАМБЫН ҺҮҮДЭР

(НЭГЭ ҮЙЛЭТЭЙ САТИРИЧЕСКЭ ЗҮЖЭГ)

Наадаха нюурнууд:
1. **Дамбаев Баяр, 7-дохи классай һурагша, нүхэдэйнгөө дунда Гаадамба гэжэ нэрэшэнхэй хүбүүн.**
2. **Бадмаев Сэдьхэл, 7-дохи классай һурагша**
3. **Илбекова Туяана, 7-дохи классай һурагша.**
4. **Матюу хүгшэн, Сэдьхэлэй төөдэй.**

ҮИЛЭНЬ мүнөө сагай хүгшэнэй гэртэ болоно. Гэр соо орон, стол, стулһаа ондоо юумэн үгы.

Матюу: (Оймһо нэхэжэ һууһанаа) Час болохоёо байна гү даа? Байза, сайгаа шанаха юм байна («Ах-ха, ёг-хо» гэнээр бодожо, сайгаа табиба). Гэдэнээ үлдэжэ, хубүүмни унахаяа ерэхэ юм бэшэ гү? Һургуулидань буфет бии нэрэтэй аад лэ, мүртэйгөөр хүдэлхэшьегүй. Ходол хүхэ суурга үлгөөтэй. Мүнөө буфедэй түлөө сельпогой түрүүлэгшэтэй хяаралдадаг директорыньшье амаралтада гаранхай. Бүри тиигээд зохироо юм ааб даа. Ганса басаганайм гансахан хүбүүн даа, баарһан. Үнөөхи Гаадамба гэдэгынь һүүдэр шэнги дахалдаад ерэхэ аабза. Һонин хүбүүн даа. Ганса эхынгээ үгэшье дуулахаяа болишонхой юм гэлсэгшэ. Юрэдөө, үритэ хүн хүнэй үриие бү шооло гэшэ. Намһаа саагуур, наранһаа наагуур (хүн үүдэ тоншоно). Ороогты (Гаааһаа Туяана орожо ерэнэ).

Туяана: Сайн, Сэдьхэлэй төөдэй!

Матюу: Сайн сайн! Энэмни хэмши даа?

Туяана: Би Сэдьхэлтэй хамта һурадаг гүби даа. Ягааб, даа, Илбекова Туяанаб.

Матюу: Ямар Элбэгэй басаганши?

Туяана: Бидэ эндэхи бэшэбди. Ондоо тээнээ зөөжэ ерэһэмди. Илбеков Иванай басаганби. Эсэгэмни— зоотехник.

Матюу: Тэлсэ, тэли. Шэнэ зоотехник ерээ гэжэ дуулаа һэн хаб.

Туяана: Би ходо танайда ерэдэгби. Сэдьхэлтэй суггаа номоо үзэдэгбди.

Матюу: Тэлсэ, тэли. Бэримнайшье боложо магадгүй хүмши даа?

Туяана: (Эшэнгеэр) Сэдьхэлэй төөдэй, юугээ хэлэнөт даа? Юун тиимэ юумэ байха юм? Бидэ хамта һурадаг нүхэд ха юмбибди. Та намайе ходо тиигэжэ гасаалдагта.

Матюу: Дөө, гасаалһанаашье һананагүйб даа. Хамар доро хахархай аман байнал гэжэ дуугараад дэ, тэрэ дороо мартажархина хаб даа. Һаяын юумые тэрэ доронь мартажархидаг болохо юм аа гү? Хүгшэрхын далай гэжэ бэрхэтэй юм даа, бэримни.

Туяана: (Ухаа алдан) Үгы, юундэ намайе бэри гэжэ нэрлэнэт? Би бэри бэшэ, һургуулиин һурагша ха юмбиб.

Матюу: Тэли даа, али юм? Залуушуулые хэн мэдэбэ-ээ, сааш.

Туяана: Бидэтнай үхибүүд ха юмбибди. Юун залуушуул гэжэ.

Матюу: Залуушуул бэшэ, хэд гээшэбта тсэд? Үтэлөдүүд юм гүт?

Туяана: Тэрэ, гүсэтэй сайтлай бусалшаба.

Матюу: Али татхай ямарминн? Үлы гэжэ һанаалбди. Зайн гад гээшэмнаншье гүш? А?

Туяана: (Өөртөө) Һэ, өөртөө хэрэгтэй юумэ болохоёонь, ороёдоо мартахагүй, һанаад байха юмши. (Хүгшэндэ). Һүүлшын хоёр урогто байгаагүй. Тиихэдэнь гэртээ ерээд байха юм гү гэзд ерэбэ ха юмбиб.

Матюу: Үгы, төөд тэрэшни юундэ урогтоо байхаяа болёо юм?

Туяана: Гаадамбатай шэбир-пабир гэлдээд, хоюулан гаража ябашана һэн даа.

Матюу: Юрэдөө, энэ манай хүбүүн юундэ тэрэ Гаадамые дахуулдаг бэ? Тэрээхэндэнь нөөл дурамгүй юм. Һүүдэр шэнги дахасалдаад лэ орожо ерэхэ.

Туяана: Хэниинь хэнэйнгээ һүүдэр бэ, үшөө мэдэгдээгүй. (Гаадамба Сэдьхэл хоёр орожо ерэнэ).

Гаадамба: Сайн, хүгшөө! Аш-два-о бии гү?

Матюу: Энэмни юун гэжэрхибэ гээшэб? Юунэйнгээ ать-двае һураба гээшэбши?

Гаадамба: Һэ, ать-два! (Шангаар) «Аш-два-о» гэнэб! Онээниие мэдэхэгүй һаа, харанхышаг. хүгшөө ха юмши даа.

Туяана: Нанатай хүнтэй ямараар дуугаралсана гээшэбши? Сэдьхэл, юундэ төөдэйгөө энээндэ байуулжа байгаа хүмши?!

Гаадамба: Үү, Та, фройлена, хаанаһаа эндэ ошайбат? Минии Сэдьхэлээр сэдьхэл хэхэ һанаатай дахалдана гүт даа? Бүтэхэгүй, бүтэхэгүй. (Сэдьхэлэй дала мүрые шангаар альгадан) Энээхэн Сэдьхэл гээшэтнай минии һүүдэр шуу! «Гаадамбын һүүдэр» гэжэ өөдөө нэрлэдэг бэшэ аалта? Наһаа, эдиһэн, нарбаа сайһан (Матюу хүгшэнние заана) эдэ мэтэнүүдэй урда Сэдьхэл бидэ хоёр бохинолдохоёо болиһон, болбосорһон зон гээшэбди, харин...

Туяана: Харин хэр зэргэ «болбосоронхонешни» хаража байнаб. Үглөөдэр энэ аашалһыешни классайнгаа суглаан дээрэ хэлэхэб.

Гаадамба: Тээд гэршые хааанаһаа олохобши? Хэн шинии үгэдэ этигэхэб?

Туяана: Этигэхэ! Намда этигэхэ!

Гаадамба: Илбекова Туяана намайе үзэн ядадаг, Сэдьхэлдэ өөрөө һанаархашоод, намда дурагүйлхөөд, хаража байна гэхэлби.

Туяана: (Дүтэлэн ошоод) Үшөө дахин дабтал даа! Юундэ иитэрээ годоорнобши даа?

Гаадамба: Наха хүмши?

Туяана: Альган тараг эдюулжэрхихэб.

Гаадамба: Шинии эдюулхэ альган тараг боргооһоной хазаһан хоёр адлирхуу бээ даа. Сэдьхэлдэ нээрээл һанаатай бэшэ гүш? Номоо үзэхэдэнь туһалнаб гэхэ гүш? Багшын даабарнар гэхэ гүш? Һэ, шалтаг дээрэ билтаг гээшэ. Сэдьхэл шинии туһаар дутаагүй. Өөрөө эөм дээрээ тархитай хүн шуу.

Туяана: Сэдьхэл, ши баһа тиигэжэ һанана гүш? Би шамда һанаарханхай гүб?

Сэдьхэл, Гаадамба, ши хүрөө болод даа. Юугээ, «Һанаархаа, һанаархаа» гэшөө хүмши.

Гаадамба: Өөрөөл тиигэжэ хэлээ бэшэ һэн гүш?

Сэдьхэл: (Ехэл гайхангяар) Би-и гү-үү?!

Гаадамба: Ши! (Сэдьхэл гүйжэ бодоод түлхижэрхибэ).

Сэдьхэл: Өөрөө иигэжэ хүнине хардадаг, хара сэдьхэлтэй хүн ха юмши! Би мүнөө мэдээо! Эндэ ороод лэ, төөдэием баһахаа болеороош. үглөөдэр нээрээл суглаан дээрэ шамайе пунааха болоо.

Гаадамба: Аа, шимни намдаа урбахашни гү? (Сэдьхэлые шаахаяа заодана. Туяана сарбууень саб шүүрээд, нюдаргынь задаршатар, үошэнтэйхэн газарыень бажууба).

Туяана: Бар хүсэндөө найдаад, элдэбээр аашалха сагшни һалаа гэжэ мэдээрэйш.

Гаадамба: Ямар үошэнтэйгөөр бажуудаг хүмши?

Туяана: Сэдьхэлэй төөдэйе элдэбээр доромжолоош. Үтэр хүлисэл гүй!

Сэдьхэл: Шамда юун гэнэб?

Гаадамба: Ши?!

Сэдьхэл: Би! Энэ үдэрһөө хойшо би Гаадамбын һүүдэр бэшэ болооб. (Зондо) Дуулана гүт, хүн зон?

Гаадамба: Туяанын хүсэн шамайе абарха гэжэ һанана гүш?

Сэдьхэл: Үгы! Би өөрөө өөрыгөө абархаб. Төөдэйгөө шамда доромжолуулхагүйб (Нюдээ хурсадхан). Ши аймхай түлюур амитаншни! Убайгүй зангаараа аймхайгаа халхалаад ябадагши! Тугаар ороод, төөдэдэйм юун гэжэ нархаганаа һэмши? Хүлисэл гүй!

Матюу: (зондо) Хубүүмни хүнэй эзргэ хүн болобо ха юм даа. Үргэнэн ашыем харюулжа эхилбэл даа. Энэ һүүдэрынь ороод лэ, намайе баһаад гарадаг юм һэн.

Сэдьхэл: Хүлисэл гүй гэнэ бэшэ гүб? (Туяанатай хоюулан дүтэлнэ. Гаадамба сухарина).

Гаадамба: Хүгшөө, намайе хүлисыт.

Сэдьхэл: Юундэ миин «хүгшөө» гээбши? «Сэдьхэлэй төөдэй» гээд ханда.

Туяана: «Сэдьхэлэй төөдэй, элдэб ааша гаргадаг байһанаймни түлөө хүлисэгты» гээд хэлэ!

Гаадамба: (Гэдэргээ сухариһан зандаа) Сэдьхэлэй төөдэй, элдэб ааша гаргаһанайм түлөө хүлисэгты.

Сэдьхэл: Урдань ошоод хэлэ. Юугээ Туяана бидэ хоёрой нюурые гэтэбши? Төөдэйн урда ошоод, урдаһаань сэхэ хараад хэлэ.

Гаадамба: (Матюу хүгшэнэй урда ошоно). Сэдьхэлэй төөдэй, элдэб ааша гаргаһанайм түлөө хүлисэгты.

Матюу. Өөрөөшье эхэтэй, эсэгэтэй, төөдэйтэй хубүүн гүбши даа. Хожом иигэжэ ябахаяа болихо юм ааб даа. Хайшан гэхэб. Эхэ түрэһэн хүн хүлисэхэ ёөтой юм.

Гаадамба: Баяртай! (Гаража ошоно).

Матюу: Гаадамба гэжэ яаһан таарууулгаар нэрэ гаргаһан тоймогуудта. Нээрээл, хүнине баһан татахадаа, гаадаганадаг хубүүн байна.

Туяана: Һүүдэрынь болохоёо болёоб гэнэ аабзаш?

Сэдьхэл: Болёо! Сүүмхээр дүүрэн хоёртой, убайгүй энэ Гаадамбатай яахаяа холбоорилдобо гээшэбиб! Гаадамбын һүүдэр гэлсүүлтэрээ.

Туяана: Гаадамбые өөрөө һайн тээшэнь хубилгангүй, зүүгээ дахаһан үтаһан шэнги ябадаг хадашни, «Гаадамбын һүүдэр» гэжэ нэрлээ юм ааб даа. Бэеһээ бүри түлхин түлхингүй, суттаа номоо үзэхэ, наижаруулха гэжэ ороллохо ёөтойбди. Зүб гү?

Сэдьхэл: Зүбшье хаш даа.

Матюу: Энээхэн басаган болохотойхон бэри болохоор лэ байна даа (Туяана Сэдьхэл хоёр тархяа һэжэрэн элеэбхилэлдэнэ).

Хүшэгэ.

БУГА.
Утаатын (Захаамин) дунда һургуулиин һурагша Б. ЦЫДЕНОВЭЙ зураг.

ЗАХААМИНАЙ РАЙОНОЙ СЭХИРЭЙ ИНТЕРНАТ ҺУРГУУЛИИН ҺУРАГШАДАЙ СУГЛУУЛҺАН ДУУНУУД

Хонхор нуурай уһанһаа
Хонгор шубуун ундална.
Хуушан бууралай
сархадһаа
Хоноһон айлшан ундална.
Ехэл нуурай уһанһаа
Ерэһэн шубуун ундална.
Ехын бууралан сархадһаа
Ерэһэн анлшан ундална.

(Хужар нютагта түрэһэн, мүнөө Сэхиртэ һуудаг Цыренов Буда Бузаевичһаа 6-дахи классай һурагша Бадмаева Сэржэма бэшэжэ абаба).

* * *

Газар дайдые гарьхалха
Газаа ехэ далай биз.
Гарьхатай номые
шангааха
Загал бугын шандааһан.
Нүдөө талые гарьхалха
Хүөөлхэ далай биз.
Хүшэтэй номые шангааха
Загал бугын шандааһан.
Хандагайн хатарша
юунэйхиб?
Хари һорьмын утынхи.
Халюунай һайхан
юунэйхиб?
Үзүүр һорьмын утынхи.
Бугын хатарша юунэйхиб?
Булшан шаантын утынхи.
Бултанай һайхан
юунэйхиб?
Үзүүр һорьмын утынхи.

(Дархинта нютагта түрэһэн Очирова Долгор Дансаруновнаһаа 8-дахи классай һурагша Очирова Галя бэшэжэ абаба).

* * *

Сүгсын шэнээн сөөрэм
соо
Шүрхын хүбүүн хүржэнэ.
Шэгшын шэнээн
тоонтодоо
Эжын хүбүүн хүржэнэ.

* * *

Альганай шэнээн сөөрэм
соо
Ангирай хүбүүн хүржэнэ.
Альганай шэнээн
тоонтодоо
Эжын хүбүүн хүржэнэ.

* * *

Эржэгэр мүнгэн
домбомнай
Эрхүүһээ удхатай.
Ингэжэл һуугаа бэемнай
Эжыһээ удхатай.

(Хужар нютагта түрэһэн Гомбоева Норжобһоо Гомбоева Гэрэлмаа бэшэжэ абаба).

* * *

Шэхэндээ харатай
шандаган
Шэрэнгээ тойроод
бултал заа,
Шэхэндээ һинхэтэй
дүүхэйнинь
Наадаа тойроод
бултал заа.
Хасартаа харатай
шандаган
Харганаа тойроод
бултал заа.
Хасартаа улаантай
дүүхэйнинь
Наадаа тойроод
бултал заа.

* * *

Талын ганса модондо
Тарбагад юундэ
суглараа б?
Таабай болоһон шамда
Басагад юундэ суглараа б?
Хээрын ганса модондо
Хэрмэд юундэ
суглараа б?
Хүгшэн болоһон шамда
Хүүгэд юундэ суглараа б?

(Хужар нютагта түрэһэн Шагдурова Дулма хүгшэнһөө Будаева Туяана бэшэжэ абаа).

Улаан-Удын хүүгэдэй хүгжэмэй һургуулиин түгэсхэлэй концертдэ Улаан-Удын хүгжэмэй гурбадахи һургуулиин һурагшад хабаадалсажа, «Бидэ дуунда дуратайбди» гэһэн дууе зохидоор гүйсэдхэһэн байна (зураг дээрэ).

Н. ДРИГЕНОВЭЙ фото.

ДЭРЭЭНЭЙ ТААБАРИНУУД

(ХУРАМХААНАЙ РАЙОН)

Саб гэтэр
Сабшаһан пиртангаа,
Шара һэеы
Хабшаһан пиртангаа.
(Хэтэ сахюур хоёр).
Таг дээрэ тагдамай,
Табан модон мигдамай.
(Аарсын һэрбээ).
Хара торгон гүрбэлзээ,
Хаотагай модон хайбалзаа.
(Үһэ һамнаха).

Тээ тэндэ түлгэ табяад,
Түлгэм түрөө,
Үнэниинь үрзыгөө,
Хулынь сэсээгээ,
Нюдэниинь бэлсээгээ.
(Таряа тариха).
Зүүгээд ябахада, хүнгэн,
Тоолоходо, хүшэр.
(Үһэн).

Аржа-баржа хаанай
тамга бэлэйш,
Хотогор газарай
шорой бэлэйш,
Губи газарай
нюдэн бэлэйш,
Хонин тангалайн
эрдэни бэлэйш.
Сай, дабһан, уһан, һүн).

РАССКАЗ

БРАКОНЬЕР

Буда 6-дахи класс дүүргэгдэ. Хаан уулын боорндо дөснигээр худэлдэг абадаа ошохо гэбэ. Абань тэндээ ошыхан гэр соо гансаараа байдаг байгаа. Буда зун бүрин абадаа ошожо, ой соогуур ябадаг, шубуудай дуулалдаа шагнаһаар, аалихан дуудаг унташадаг байгаа.

Абынь байдаг газар тосхонтоо 5 модо холо һэн. Буда ошохо харгыгаа һайн мэдэдэг болонхоёй. Харгынь нэгэ заахан хадые тойрожо гарадаг байгаа. Абадаа сэхэ, энэ хада дээгүүр ошохо гэжэ Буда шиндэбэ. Тэрэ хада дээрээ гаража, тойрон байжа хараашалаад, доошоо буухэ гэжэ ябаба.

Гэнтэ тэ дорохононь буугай шанга абяан гарашаба. Будын толгой соо гэнтэ «браконьер» гэһэн һанал оробо. «Али абам ябаа гү, абадань хоёр аматай буу бии бэлэй. Үгы, абань оён ангуудые буудахагүй, харин тэдэнние муу һанаатай хүнүүдһээ аршалхал», — гэжэ бодобо.

Нигэжэ бодоһоор, буугай һүрэһэн газар тээшэ тэрэ һэмээхэн ошобо. Хорёод алхам ябаад, мододой мушэр доогуур бухыгөөд харахадань, нэгэ уб-улаан нюуртай хүн гүрөөһэнэй хажууда һуужа һууба. Нюурынь юундэ улаан болошооб гэхэдэ, тэрэ гүрөөһэнэйнгөө шуһа уугаад, шуһан болошоһон байгаа.

Буда тэрэнние танибагүй. Тэрэнээ тойрожо гараад, абынгаа гэр тээшэ гүйжэрхибэ. Абадаа ороходонь, тушаан боложо, тэрэнь гэртээ байба. Буда хараһан тухайгаа абадаа хуу хөөрэжэ үгэбэ.

Доодо-Жалгын хубөөдэ үноохи хүнние Буда абатаяа хамһажа баряа һэн.

Нимэ муу һанаатай, зэрлиг амитаниие гам хайрагүйгөөр хөдадаг хүнүүд байна ха юм.

Борис ЦЫРЕНЖАПОВ,
Захааминай районой
Мэлын һургуулиин
һурагша.

Монгол hайхан орондоо

ЗАМАЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

АЯНШАЛГАМНАЙ АЗАТАЙ hЭН

I. НИИСЛЭЛ ХОТО СООГУУР

ХҮДӨӨГҮҮР ходо ябажа байдаг бидэнэрэй — корреспондентнүүдэй hүнишье, үдэршье буужа, hайса амардаг байhан тон юрын модон гэрэй бишыхан македые хилын саана ошоод харахада, hонин байба. Тон hайн танилтаяа уулзаhан мэтэ байгаа hэн. Хяагта городой Крупскаягай нэрэмжэтэ үйлсэдэ байдаг томо модон гэрэй бишыхан дүрэ-макет гоёхоноор бүтээгдэжэ, Улаан-Баатар хотын революцийн музей соо табигдаатай үзэгдэнэ.

— Алексей Николаевич Косыгин энэ македые манда бэлэглээ hэн, — гэжэ музейн хүдэлмэрилэгшэ тайлбарилба.

Энэ гэр үнэхөрөө аха дүү хоёр арадуудай түүхэдэ ороhон байна. 1921 оной мартын 1-дэ Монголой Арадай партиин (1924 онhоо Монголой Арадай революционно парти гэжэ нэрэтэй болоо hэн) I съезд энэ гэр соо болоhон юм. Иигэжэ аха дүү монгол арадай революционно партиин бии болоhон газар — манай Хяагта гэжэ бүгэдэндэ эли бээ. Энэ гэр hаяшаг болотор гостиница байhанаа, hүүлдэнь аха дүү монгол арад уласай революционно партиин түүхые домоглоhон, тэрэнэй вождьнор Сүхэ-Баатарай, Чойбалсанай,ород, монгол революционернүүдэй ажал ябуулгада зорюулагдаhан музей болгогдоо hэн. Эдэ үгэнүүдые бэшэхэдээ. Монголой Арадай революционно партиин бии болоhон тухай түүхэлхээ hанагдана бэшэ, харин Монгол hайхан ороной хүн зонтой уулзаhан тухайдаа дурдаха хүсэлэн байгаа юм.

Улаан-Баатар хото 1779 ондо бии болоhон түүхэтэй. Музейнүүд олонтой город байна. Туристнуудые нэн түрүүн городтой, тэрэнэй музейнүүдтэй танилсуулжа эхилдэг гурим ааналшье бии ха юм даа. Ниислэл хото хадаа ямаршье гүрэнэй нюур шарай, шэнжэ түхэл болоно, музейнүүдынь ороной түүхые домогложо үгэдэг гээшэ бээ.

Улаан-Баатарай хүүгэдэй хүгжэмэй hургуулида.
АПН-эй фото.

Түмэр-бетоноор, хирпиисээр баригдаhан олон дабхар байшангууд яла-сала боложо харагдаха юм. Тэдэнние харанаар ябатар, бүмбэгэр сагаан hэеы гэрнүүдтэй район баhа байна. Иигэжэ холисолдоhон барилгануудтай — мүнөөнэй болон урданай хоёр ондоо түхэлые зохилдуулан (архитектурын талаhаа) баригдаhан городые хаанаб даа ондоо тэй мүнөө олохонь бэрхэтэй ха даа. Манай гид Булган Улаан-Баатарай гүрэнэй университедэй ород хэлэнэй факультет дүүргэhэн, ород хэлэ hайн мэдэдэг хүн байшоо.

— Ниислэл хотын хүн зоной табяад шахуу процентнь hэеы гэртэ ажаhуудаг, — гэжэ тэрэ хөөрэбэ. Тиигэбэшье юрэнхы дээрээ Улаан-Баатар алишье талаhаа гоё ниислэл хото гэжэ мэдэхээр даа.

Гүрэнэй түбэй, революциин, уран зурагай, В. И. Ленинэй, бэдигтэ совет полководец Г. К. Жуковай, монгол арадай уран зохёолой эхи табигша Д. Нацагдоржын гэхэ мэтэ музейнүүд олон. Архитектурна барилгын талаар, досоонь табигдаhан уран бүтээлнүүдэй талаар шажанай баян музейнүүд мүн лэ аяншадые hонирхуулна. Дэлхэйн бүхы түбинүүдhээ ерэhэн харашье, сагааншье шарайтай зон дүүрэн ябажа үзэгдэнэ.

Монгол орон ерээд, хада хангайень, нюдэ алдама үргэн тала гүбииень, өөргүй хүхэ тэнгэриень харахадаа, Д. Нацагдоржын эхэ нютагаа магтан дуулаhан мүрнүүдые аман соогоо гүбэнэн ябахаар байба.

Монголой Арадай Республикын, тэрэнэй уран зохёолой, уласхоорондын нэрэ хүндын ехэ болоhые гэршэлhэн ушар гэхэдэ, бидэнэрэй энэ орондо ябажа байхада, Африкын ороннуудай уран зохёолшодой уулзалга боложо байгаа hэн. Энэ хоёр түбиин хорёод ороннуудhаа ерэhэн түлөөлэгшэд эндэ суглараа. Бидэнэрэй тогтоhон «Улаан-Баатар» гэжэ гостиницада эдэнэр долоон хоногто байгаа. Мүн социалис бүхы ороннуудай, тэрэ тоодо СССР-эй уран зохёолшодой эмхиин түлөөлэгшэд энэ уулзалгада хабаадалсаба. Монголой эрдэмэй академидэ ошоод байhан хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат А. Н. Дугарнимаев түрүүтэй Буряадай филиалай дүрбэн эрдэмтэд энэ уулзалгын нээлгэндэ, мүн түгэсхэлэйнь поэзиин удэшэдэ хабаадалсаа.

Аха дүү монголшуудай оюун бэлиг хадаа уран зурагай, уран дарханай бүтээлнүүдтэ илангаяа элэгэр хараганда. Ажабайдалаа, хүнэй шэнжэ шарайе, арадайнгаа түүхэ домогые зураглажа, ураар дархалжа, харуулха талаар аргагүй бэрхэ байна гэжэ музейнүүдтэ табигдаhан уран бүтээлнүүд гэршэлнэ. Элдэбшэ шэрэ будаг хэрэглэхэhээ гадна янза бүриин материалнуудые: мүнгэ алтанhаа эхилээд, утаhа, арhа, hур, модо — бүхы юумэ хэрэглэжэ, уран бүтээлнүүдые бии болгодог байха юм. Жэшээнь, уран зурагай музей соо «Гурбан баатар» гэжэ hүрөөтэй томо зурагые харанабди. Тэрэ зураг дээрэ Сүхэ-Баатар, Магсаржав, Щетинкин гурбан моридые унаад байhаар зураатай. «Зай даа, дайсан дарагдаа, нэгэ бага амарая» гээд, моридhоо буугаад, урдаhаашни хүрэжэ ерэнэ аа гү гэжэ hанахаар. Энэ зурагые уран оёдолшон Сэрмаа утаhаар логшон бүтээгээ.

Уран зурааша Б. Шарав гэдэгэй бүтээлнүүд ехэ олон, Иэгэ булан энэ зурагшанда зорюулагданхай. 1923 онhоо Монголой Арадай революционно партиин гэшүүн болоhон Б. Шарав тон түрүүн В. И. Ленинэй дүрые зураhан байна.

Энэ уран зурааша hонин намтартай хүн байhан гэнэ. Балдуугийн Шарав далан наhа хүрэжэ, 1939 ондо наhа бараhан байгаа. Тэрэнэй намтар шагнахада, манай Будамшуудра адлирхуу зан абаритай байhан шэнги. Ламанарые, баяшуулые наадалха, шоглохо. Энээнээ hүүлдэнь зураг соогоо харуулаа. «Монголой нэгэ үдэр», «Сэгээгэй hайндэр» гэхэ мэтын бүтээлнүүд соонь баяшуулай хомхой хобдог шоглогдонхой.

Уран зурааша Б. Шарав 1921 оной арадай революциие үнэн зүрхэнhөө hайшаажа, энээндэ бүхы наhаяа зорюулаа юм. Эдир залуу наhандаа бурхан зуража, зохёохы ажалаа эхилhэн энэ уран зурааша удаань хубисхалай темэдэ орожо Монгол ороной мүнөө үеын уран зурагай искусствын эхи табиhан хүн болоно. 1924 онодо Б. Шаравай бүтээhэн «Ленинэй илагдашагүй суртал» гэhэн зураг дээрэ дэлхэйн бүмбэрсөгэй үмэнэ Ильичэй зураг дээрэ дэлхэйн hэзнь эхилээд. Монголой Арадай Республикын мүнөө үеын уран зурагай искусствата танилсаабди. Юрэнхыдөө энэ орондо В. И. Лениндэ зорюулагдаhан уран бүтээлнүүд, хүшөө-памятнигууд олон.

Совет засагай табин жэлэй ойдо 1967 ондо В. И. Ленинэй музей эндэ нээгдэhэн байгаа. Багашаг гэртэ байhанаа энэ музей 1980 оной июлиин 9-дэ шэнэ томо гэгшын байшанда оронхой. Ленинэй ажабайдалтай холбоотой мянга гаран элдэб зүйлнүүд эндэ табигдаатай. Монгол уран зураашадай бүтээлнүүд олон. Марксизм-ленинизмын классигуудай зохёолнууд эндэ бии. Үшөө 1923 ондо «Коммунис партиин манифест» монгол хэлэн дээрэ оршуулагдаhан байна. Хилын саана эмхидхэгдэhэн В. И. Ленинэй мэдэйнүүдэй эгээл эрхимүүдэйнь нэгэн энэ байгаа ёнотой гэжэ бодоhоор эндэhээ гараа hэмди.

ГУБИИН ШЭНЖЭ ТҮХЭЛ

УЛААН-БААТАРhАА 450—500 модоной газарта оршодог Эбэр-Хангайн аймагай Хужарта нютаг зорибобди. Америкын хэдэ хэдэн хүн, Швециин баhа хэды хүн, Японой турист гэхэ мэтэнүүд бидэнтэй суглаа нэгэ самолёт соо ниидэлсээ.

Хужарта — амаралтын газар. Эндэ 40 янзын халуун аршаан бурьялжа байдаг. Тиимэhээ аргалалгын, амаралтын газар бүри 1940 ондо эмхидхэгдэhэн байгаа. Энэ курортын дэргэдэ туристнуудай тогтодог газар 1972 онhоо байгуулагданхай. Энэнние эмхидхэгшэ Гомбосүрэн турбазын директор болонхой. Туристнуудай байха hэеы гэрнүүд — бүхэли городок. Гэр бүхэниинь дүрбэ-дүрбэн хүнэй байхаар түхеэрэгдэнхэй. Столовонь мүн лэ томо гэгшын hэеы гэр соо. Тэрэнь газаа тээhээ сагаан брезентээр хушагданхай, дээhэн бэhэтэй. Зосоо тээхинь мүн лэ будөөр татаатай. Хана, уняань шарауулаан шэрээр шэрдэгдэнхэй, тоононь угалзатуулжа байгаад, иимэл шэрээр будагдаhан, хоёр модон тулгатай, шэрэм пэшэнтэй. Гэр соохи hуури (табуреткэнүүд), жааханстол— эдэнь мүн лэ угалзатуулжа шэрдэгдэhэн байна. Монголшууд бүхы юумэеэ заатагүй гоёохожо байгаад шэмэгдэгэ зантай гэжэ ажаглахаар. Богонёор хэлэхэдэ, аяншалагшадай зохид байра байдал түхеэрэгдэhэн.

Хужарта — яhала ехэ hуурин. Эндэ hүнэй, барилгын, оёдолой үйлэдбэринүүд бии. Эдэ бүгэдэн хадаа эндэхи амаралтын газарай зрилтые хангадаг үүргэтэй ха. Энхэ Тайбанай нэрэмжэтэ гүрэнэй нэгэдэл эндэ мүн лэ оршодог юм. Табан хушуун мал соонь hарлагууд олон бэлшэжэ ябана.

Эндэhээ манай зам Хар-Хорин тээшэ шэглэбэ. Хужартаhаа жараад модоной газарта Хар-Хорин гэжэ дурасхаалта газар оршодог байна.

Хар-Хорин XIII—XIV зуун жэлэй үедэ Монголой ниислэл байhан газар. Мүн эндэнь баригдаhан Эрдэни-Зуу гэжэ шажанай музей туристнуудай ябадаг түүхын дурасхаалта газар болонхой. XVI зуун жэлдэ энэ хото сүм үгы болошоhон байгаа. Мүнөө энэ городой hуурида шулуун мэлхэй үлэнхэй, эртэ урда сагай дурасхаал болон hууhаар. Эндэhээ холо бэшэ Эрдэни-Зуу гэжэ ехэ дасан XVI зуун жэлэй эсэстэ баригдаhан юм ха.

Тээ саана «Хар-Хорин» гэжэ хүдөө ажахын нэгэдэлэй түб харагдана. Шажанай музейн хашаагай газаа тээнь буужа, зосоонь орожо хараабди. Бидэнэй урда тээхэнэ энэ ерэhэн американ туристнар техническэ элдэбын хэрэгсэлнүүдээрээ hайсал буулгажа абана.

—Анхэндэ ехэ дасан байhан аад, үсөөхэн сүмэ үлэhэн, — гэжэ музейе даагша наhажаал монгол хөөрэнэ. Мүнөө шэнээр hэргээн бодхоохо хүдэлмэри эхилээ.

ЮНЕСКО-гой уласхоорондын тусхай комисси Түб Азиие шэнжэлхэ зорилгоор эндэ малталга, бэдэрэлгын ехэ хүдэлмэри эрхилхэ гэhэн шиидхэ бэри гарга hан байгаа. Тэр шиидхэбэриин үндэhөөр, эндэ ехэ хүдэлмэри hаядаа эхилхэ хараатай ха. Хожомоо Орхон голой бэлшэртэ город-музей байгуулха hанамжаяа эрдэмтэд оруулаhан гэнэ.

Хужартаhаа холо бэшэ, самолёдуудай буудаг талмайдадутэшэг, нэгэ гүбээгэй арададуушан Готовойдо хүрэбэбди. Хоёр hэеы гэртэй. Эбэр Хангайн аймагай Хужартын сомоной Энхэ Тайванай нэрэмжэтэ нэгэдэлэй адуушан Готовойхи хүрьгэнэйхитэеэ 3[illegible] толгой адуу харадаг байба. Найман хүбүүд, басагадтай, алишье талаhаа үнэр баян айлайхи ха гэжэ ойлгогдоо. Газаань ехэ хорёо хотон гэжэ үгы, зунай байра гээшэ ааб даа —багахан хорёо томоготой. Саг удэшэ тээшэ боложо байhан аад, бэри басатан хоёройнь гүүдээ hаажа байхадань дайралдабабди. Жараад наhатай үбгэжөөл ажал тухайдаа, үри хүүгэд тухайдаа хөөрэжэ үгөө.

Удаадахи замдаа гаража, Орхоной голые үгсэжэ ошохо байбабди. Байгаалиин үзэсхэлэн газар үзүүлхэеэ турист айлшадаа монголшууд заатагүй энээн руу асардаг байба. Хангайнуудай хоорондуур урдаhан Орхон голой бэлhэр — үргэн дайда урдамнай нэмжыньь. Байд гээд лэ, hэеы гэрнүүд сайбайлдан харагдана. Урданайхида адли ганса-ганса гэрнүүд бэшэ, заатагүй хоёргурбаараа табяатай —гүрэнэй нэгэдэлэй малшад гэжэ таажа ядахаар бэшэ. Нюдэнэй арай гэжэ хүрэхөөр газарта таряа хуряажа ябаhан комбайнууд жэжэхын даа боложо харагдана.

Уданшьегүй Улаан-Голой хүүюуртэ хүрэбэбди. Орхондо шудхадаг Улаан-Голой адагта хорин метр үндэрhөө адхардаг хүүюурэй хажууда амараад ябахаяа байхадамнай, хүнгэн машинаар дүүрэн хүнүүд ерэжэ бууба. Аэ, Африкын зохёолшодой уулзалгада хабаадаhан Кубын зохёолшонтой хамта Монголой элитэ зохёолшон Сэнгын Эрдэнэ хүрэжэ ерэлэй. Урянгы сайбар шарайтай, дунда эзэргын наhанай Кубын зохёолшон бидэнние совет туристнар гэжэ мэдэхэдээ, бидэнтэй ерэжэ золгобо. Буряадай зохёолшодые hайн таниха Эрдэнэ бидэнтэй уулзахадаа, олон юумэзэр hонирхобо, хоёр түбиин зохёолшодой уулзалга тухайда хөөрэбэ.

hөөргөө бусаха саг болобо. Холын харгыда ябахада, тогтожо амардаг газарынь —Орхон голой эрьедэ шулуун толгойн бооридо байба. Эндэ тогтожо, удын хоол бариха байбабди. Уран зохёошодтой суг хоол баряад, манайхид хатар танца наадаа, ёохор хатараа, буряадшье, ородшье, Кубын дуу дуулаа. В. Харын «Венсеремос» гэжэ Чилиин дуу Кубын зохёолшоной дуулажа эхилхэдэнь, бүгэдөөрөө татапсаба.

...Нютагаа бусахынгаа урда тээ Г. К. Жуковай музейдэ орожо гараабди. Халхын-Голдо болоhон дайе дараhаар, 30 жэлэй ойдо зорюулагдажа, Монголой правительствын шиидхэбэриин ёhоор, 1979 оной августын 19-дэ энэ музей нэгэдэнэн байгаа. 1939—1940 онуудта суута совет полководецой hууhан байшан соо аха дүү монголшууд ехэ hайнаар, уранаар бүхы зүйлнүүдые табижа, тус музейе эмхидхээ. Монголой Арадай Республикын Герой, бэлигтэ полководец Г. К. Жуковай Халхын-Голой дайнда үмдэжэ ябаhан хубсаhаннинь бүхы хэрэгсэлнүүдтэеэ: hэлмэ, дурамбай, бэhэ гэхэ мэтэнүүд, мүн монгол нүхэдэй бэлэг: мүнгэн хутага, монгол гутал, шатар болон бүсад юумэнүүд эндэ табигдаатай. Уран зураша М. Цэмбэлдоржын тоhон шэрээр зураhан дүрэ зураг дээрэ полководец холо руу шэртэн харана.

Г. К. Жуковай нэрэмжэтэ үйлсэдэ энэ музей нэгэдэнхэй. Эндэhээ холо бэшэ табан метр шахуу хүшөө памятник табигдахаар бэлэдхэл хэгдэжэ байнхай.

Таби гаран жэлэй саада тээ Монголой ниислэлдэ гансахан гүрэнэй — Совет Россин түлөөлэгын Улаан түг хинсэжэ байдаг байгаа. Дэлхэйн ерээд гүрэнтэй МНР мүнөө хани барисаанай холбоотой, 30 гүрэнтэй худалдаа наймаа эрхилдэг болонхой.

Монгол ороноор аяншалхада, юун ажаглагданаб гэхэдэ, манай хүрэhэн газарнуудта—Губида, Орхондошье, Хэнтэйн хада хабсагайн бооридошье хаа хаанагүй шэнэлэлтэ хубилалта, арад зонойнь баян дэлгэр байдал обёорогдоо. Тэрэлжэ гэдэг амаралтын газарhаа бусахада, Налайх гэжэ шахтын барилганууд харгын хажуу тээ ялайжа харагдана. Электрын хүсэ дамжуулдаг үндэр бахананууд, шүрэ hу баhа натеруулhан мэтэ, эндэ хи тала гүбээе гоёон, оёоргуй хүхэ тэнгэри өөдэ дүүлинэ.

Шэнэ сагай, социалис Монгол ороной танилсаhандаа баясан, аяншалhанаа бусагдаа бэлэй.

Д. ЖУГДУРОВА.

• ТАСС • АПН •

ХИЛЫН СААНАhАА

ЕХЭ ҮЙЛЭ ХЭРЭГЭЙ УРДА ТЭЭ

СОФИ. Социалис Болгари ехэ үйлэ хэрэгэй урда тээ хуряжэ ерэбэ. Софи Гурэнэй тугуудаар, гоё hайхан транспарантнуудаар шэмэглэгдэнхэй. БКП-гэй мартын 31-дэ эндэ нээгдэхээ байhан XII съездын делегадууд болон айлшадые тэрэ хүндэмүүшэ халуунаар угтана. БКП хадаа Болгариин ажалшадай 825 мянган хүнhөө бүридэдэг манлай болоно.

Болгариин коммунистнуудай парти нитэ нэгэдэлтэйгээр, нягта жагсаалтайгаар дээдэ хуралдаандаа хүрэжэ ерэбэ. Тэрэнэй дотоодын болон гадаадын политикые арал түмэн нэгэн hанаптайгаар дэмжэдэг юм. Республика дотор дэлгэрhэн политическэ ба ажалай үндэр дэбжэлтэ, съездын хүндэлэлдэ ургэдэhэн социалис мүрысөөнэй дүнгүүд энээнние элирхэйлэн гэршэлнэ. Перингэй металлургнууд, Девниин химигүүд, Варнын судна бүтээгшэд, Добруджын таряашад, ороной бусад хото городуудай, районуудай ажалшад амжалта илалтануудаа дээдэ хуралдаанда зорюулhан байна. Съездын урда тээ олохон түрүү предприятинуудта дэмжүүлгын Улаан тугууд барюулагдаа, хэдэн арбаад фабрика, заводуудта үндэр шагналнууд олгогдоо.

Партийна дээдэ хуралдаан XI съездhээ хойшохи үе соо БКП-гэй хэhэн ажал ябуулгын дүнгүүдые согсолхо, эхилжэ байгаа табан жэлдэ, мүн 1990 он хүрэтэрхи үедэ Болгариин социально-экономическа ба соёлой хүгжэлтын түсэбүүдые хараалха байна.

Съездын урда тээ партиин бүхы шатануудта тоосоото hунгалтын суглаануудболожо, НРБ-дэ хүгжэлтэ түгэс социалис общество байгонуудай табигдаhан XII гуулгын шэнэ шатын зорилсъездын Тезисүүдэй проектые зүбшэн хэлсэhэн байна. 2.700 мянга гаран ажалшад энэ документые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаба. Үнгэрhэн суглаануудаа, конференциинүүд парти болон арадай нэгэдэлые, социализмын хэрэгтэ ажалшадай үнэн сэхэ байлгые, Эхэ ороной hгоо аша туhада шэнэ илалтануудые туйлахаар шиидэнхэй байhые элирхэйлэн харуулаа.

КПСС болон БКП-гэй, совет болон болгар арадуудай эбдэршэгүй бата хани барисаае, нүхэсэлые алдаршуулhан транспарантнууд Болгариин ниислэл хотын хүхэ ногоон үйлэдэлнүүдые, бульварнуудые, талмайнуудые бүри гоёон шэмэглэнэ. «Хоёр съезд нэгэ үг зорилготой!» гэhэн үгэнүүд эдэ үдэрнүүдэй уряа болоно. Болгариин коммунистнуудай хүсэл зориг эдэ үгэнүүдэ[illegible]тор нэбтэрэнхэй, марксизм-ленинизмын, пролетарский интернационализмын голо[illegible]нуудаар КПСС-тэй хамсаагаа хүгжөөхые шиидэ[illegible] байhаниинь харуулагда[illegible]. Парти болон Болгариин СССР ба социалис[illegible]нн нэгэдэлтэ бусад [illegible]нуудтай хани нүхэсэлөө, [illegible]боо барисаагаа, аха дүү[illegible]ной харилцаагаа хүгжөөх[illegible] гэжэ БКП-гэй Центральн[illegible] комитет Тезисүүд соогоо т[illegible]дэглэнэ. КПСС-эй XX[illegible] съездын найруулhан [illegible]онуудай эб найрамдалта п[illegible]раммые НРБ-гэй ажалш[illegible] бүгэдөөрөө дэмжэhэн байн[illegible]. Болгариин коммунистнуд[illegible] болохоёо байгаа хураа[illegible]. Энэ хараа шугамыень [illegible]шаан дэмжэхэ юм гээд [illegible]лэл тэмдэглэнэ.

ПОРП-ын ЦК-гай ПЛЕНУМ

ВАРШАВА. ПОРП-ын ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь С. Каниин түрүүлэлгэ доро ПОРП-ын Центральна комитедэй юhэдэхи пленум болобо. Тэрэ орон доторхи байдалда, партиин онсо яаралтай IX съездэй бэлдэлгэдэ хабаатай партиин зорилгонуудые зүбшэн хэлсээ.

ПОРП-ын ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ПОРП-ын ЦК-гай секретарь К. Барчиковский Политбюрогой элидхэл хэбэ. Удаань элидхэл тушаа үгэ хэлэлгэн болоо.

ПОРП-ын ЦК-гай ПЛЕНУМЭЙ ТОГТООЛ

ВАРШАВА. ПОРП-ын ЦК-гай эндэ болоhон пленум дээрэ тогтоол баталагдан абтаа. Польшын Нэгэдэмэл хүдэлмэришэнэй партиин Центральна комитет Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVI съездын гайхамшагта шиидхэбэринүүдые, дүнгүүдые халуунаар hайшаана гээд тэрээн дотор хэлэгдэнэ. Эдэнь КПСС-эй хүтэлбэри доро Советүүдэй ороной саашанхи али бүхы хүгжэлтын замые тодорхойлно, амгалан ёhоор зэргэ оршохо ленинскэ политикые бэлүүлгэдэ, мүн КПСС-эй XXIV болон XXV съезднүүд дээрэ баталагдан абтаhан, хүгжөөгдэhэн эб найрамдалта программые үргэлжэлүүлгэдэ залан сэхэ байлгын гэршэ болоно.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй найруулhан, XXVI съездын баталhан шухала дурадхалнууд бата эб найрамдалай аюулhаа хүн түрэлтэнние аршалан хамгаалхын түлөө тэмсэлэй замые заапа, буу зэбсэг бүтээн гарга ха, шахардуу шанга байдалые hуларуулха политикые буруу hүргэхэ талаар империализмын харата ябуулгануудые зайсуулан сараха хэрэгтэ онсо шухала удха шанартай байна.

Хүгжэлтэ түгэс социалис общество байгуулгада олоhон амжалта туйлалтануудаа арьбадхажа, совет комунистнууд бусад соци[illegible] ороннуудта, дэлхэй дэ[illegible] түрүү үзэлтэй хүсэнүүд[illegible] айхабтар ехэ удха шиидэ[illegible]тай баян дүй дүршэлтэй [illegible]лонхой.

КПСС-эй XXVI съезд[illegible]рэ ПОРП-ын делегаци[illegible] ажал ябуулые, хараа[illegible]лэлые ПОРП-ын ЦК бүр[illegible] хүсэдөөр hайшаагаад, [illegible] болон поляк арадай [illegible] оршоhон хүшөө, хүнэ а[illegible]далнуудые шиидхэ[illegible] КПСС-эй зүгhөө интерна[illegible]ональна туhаламжын [illegible]лэгдэжэ байhые [illegible]сэгнэнэ.

США-гай ПРЕЗИДЕНТЫЕ БУУДАБА

ВАШИНГТОН. Президент Р. Рейганэй бэедэ хорлолто хэхэ гэhэн hэдэлгэ эндэ гаргагдаа. Профсоюзай конференци дээрэ үгэ хэлэhэнэйнгээ hүүлээр Вашингтоной гостиницын түбhөө Р. Рейганэй гаража ябахадань, 25 наhатай Джон Хинкли гэгшэ президентые револьвэрээр буудаба.

Президент Вашингтоной нэрэмжэтэ университедэй медицинскэ түбтэ дары абаашагдажа, уушханайнь зүүн талаhаа hомо абаха операци хэгдэhэн байгаа. Тэрэнэй бэнь «яhала hайн» гэжэ врачнууд тодорхойлно. Тэрэ мэдэрэлтэй байhаар. Хорлолто хэхэ hэдэлгын үедэ Сагаан байшангай пресс-секретарь Дж. Брейди толгой руугаа шархатаhан байгаа. Нюуса албанай агентнүүдэй нэгэн болон полициин хүдэлмэрилэгшэ шархатуулагдаба.

Буудаhан Джон Хинкли баригдаа. АП агентствын мэдээсэhэнэй ёhоор, тэрэ Эверетт гэрэй хотын (Колорадо штат) ехэ бизнесменэй хүбүүн болоно. Урда тээнь тэрэ психиатриуудай харалга доро байдаг hэн. Урдань Хинкли США-да эгээл ехэ шэнэ түхэлэй нацис бүлэглэл болохо Америкын национал-социалистска партиин гэшүүн байhан юм гэжэ ЮПИ агентство мэдээсэнэ.

Р. Рейганые буудаhан тухай мэдээсэл дуулахадаа, Техас сношо ябаhан вице-президент Дж. Буш Вашингтоноо бусаха баатай болоhон байна.

hАНАЛАА НЭГЭДЭЛГЫН НЕДЕЛ

НЬЮ-ЙОРК. Расизмда, эуhэ шарай баримталан дорожолдог ябадал буруушаан тэмсэдэг арадуудтай hаналаа нэгэдэлгын неделидэ зорюулагдаhан баярай суглаан ООН-ой штаб-байрада болобо. Приториин засагтай холбоо барисаагаа бэхижүүлхэ гэhэн США-гай захиргаанай хараа бодол эндэ эрид шангаар шүүмжэлэгдээ.

Апартеидтэ эсэргүүсэн тэмсэхэ ООН-ой тусхай комитедэй түрүүлэгшэ Б. Акпород Кларк заседанида хабаадагшадые амаршалха зуураа, нигэжэ тэмдэглэбэ: Вашингтонhоо эшэ үндэhэтэй мэлүүлгэнүүд хархис ЮАР-ые дэмжэхээр Америкын политикын хүбилагдаhые гэршэлнэ. Намибидахи буруу үзэлтэй партиин түлөөлэгшэдэй, Урда-Африкын дээдэ туршаалтай офицернүүд-тагнуулшадай албанай хэрэгээр Америкын ниислэлдэ ерэлгэ. ЮАР-ай премьер-министр П. Ботын ерэхэ hанаатай байhан ушар дээрэ дурсагдаhые [illegible]лэ гэршэлнэ. Хуршэ Африкын гүрэнүүдтэ [illegible] ЮАР-ай эзэрхэг түрэ[illegible] добтолгонуудые, [illegible] уласхоорондын мүрдэлгэ [illegible] далгата ябуулга—хуршэ [illegible]нуудта зугадажа ошоод [illegible]шадые хулгайлдаг ба а[illegible] ябадал өөгшөөн дэмжэ[illegible] баруун гүрэнүүдые комм[illegible]дэй түрүүлэгшэ гэмнэнэ.

Анголо ба Мозамбик[illegible]дар зэбсэгүүдые барина[illegible] толон орохо, ядерна сэ[illegible] хүсэ бии болгохо гэhэн [illegible] Африкын бэээ дааhан [illegible]нуудые айлгаха, түбинэ[illegible] зүгтэхи национально-[illegible]рэлгын тэмсэл дэмжэхэ[illegible]лихыень тэдэ ороннуу[illegible]баадхаха зорилготой [illegible]наань. ЮАР ба тэрэнэй [illegible]рүүн тээхи союзнигүүд [illegible]эндүүрнэ. Африкын оро[illegible] сүлөөтэ байдалаа, хүнэй [illegible] хүндые хамгаалхын [illegible]амаршье хохидолдо орос[illegible] бэлэн байна.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаhандэ. КПСС-эй ЦК-да, СССР-эй Министрнүүдэй Советдэ «Нуга, сабшалан hайкаруулха габшагай хоёр hаруа» — мэдээсэлнүүдэй суглуулбари. Удэр бүхэнөө - үндэр ургасада. «Үрэнэ хүрэнгээ тарилгада бэлдэхэ» — Г. Машковичой статья. ТАСС-ай hүүлэй шэнэ hонин.

Хоёрдохи хуудаhандэ. Ажахы эрхилэлгэ тухай. «Ашаг үрэтэй байhада урматай» — М. Богатовагай статья. «Комбинадай эдеэ хоолой цехэгэ» — А. Стрекаловскийн статья. Редакцида ерэhэн бэшэгэй мүрөөр «Сааphан дансын саана...» — Л. Цыбиковагай статья. «Үүсхэлшэд үгэдөө хүрэнэ» фотомэдээсэл. СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Указ.

Гурбадахи хуудаhандэ. КПСС-эй ЦК-да, СССР-эй Министрнүүдэй Советдэ (Тугэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта). АПН-эй, ТАСС-ай корреспондентнүүдэй материалнууд. Хилын саана.

Дүрбэдэхи хуудаhандэ. Соёлшод — хүдөөгэйхидэ. «Худөөгэй клубай галхан» — В. Самбуевай статья. Нютаг нютагай hониной дээжэ «Сэльхэл дүүрэн, ажабайдал» — А. Григорьевой фоторепортаж. «100 километр утатай эстафетэ» — В. Мироновай статья. Соносхолнууд. мэдээсэлнүүд.

Таряа хуряалгын халуун хаhын ерэхэдэ, монгол нүхэдтөө туhалхаар совет механизаторнууд ерэдэг. «Энэ жэлдэ эрхим ургаса абтаха» — гэжэ совет нүхэдынь амаршална.

АПН-эй фото.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 8.55—Дамжуулгын программа. 9.00—«Время». 9.40—Үглөөнэй гимнастика. 10.05—«Берегись автомобиля» — кинокомеди. 12.35—Шэнэ hонин. 11.35—«Киногоор аяншалагшадай клуб». 12.35—Шэнэ hонин. 15.25 — Дамжуулгын программа. 15.30—Шэнэ hонин. 15.50—Социалис ороннуудай баримтата фильм. 16.40—«Телестадион». 17.15—Залуушуулай хүгжэмтэ үдэшэ. 19.05—«Съездын делегадуудта үгэ үгтэнэ». Таджигай ССР-эй уран зохёолшодой эмхиин нэгэдэхи секретарь М. Каноат үгэ хэлэхэ.

Улаан-Удэ. 19.15—«Байгал»— мэдээсэлэй программа.

Москва. 19.45—«Мүнөөдэр — туби дэлхэйдэ».

Улаан-Удэ. 20.00—«О нашем благе»—дамжуулга. 20.35—«Эрдэм наука ба техникэ»—[illegible] журнал.

Москва. 20.45—«Аркадий Райкинтай уулзалга» — телефильм. 22.00—«Время». 22.35—«Эрэлхэг зоригой шатанууд». ГТО-гой 50 жэлэй ойдо. 23.[illegible]—СССР-эй арадай артист Мулим Магомаев Н. Добронравовай үгөөр А. Пахмутовагай зохёоhон дуунуудые гүйцэтгэхэ. 23.45—«Мүнөөдэр— туби дэлхэйдэ». 24.00—Футболоо. СССР-эй чемпионат «Спартак»—«Динамо» (ТБ).

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Улаан-Удэ. 18.00 — «Поэзиялка». 18.25—«Агитаторнуудта». Болон политинформаторнуудта туhаламжа». 18.45 — «В. Вуйдуулаха» — фильм-концерт.

Москва. 19.15 — «Дохтыр үгыт, горнистнарі».

Улаан-Удэ. 19.45 — «Цирк болоhон ушар»—үхибүүдэй телефильм.

Москва. 20.00—«Маней сэрлиг». 20.30—«Хүгжэм».

Улаан-Удэ. 20.45—«Экран» теле-суглуулбари. 21.45—Спортхолнууд. 21.55—«Харьковскэ наадаха»—фильм-концерт.

САГАИ УЛАРИЛ

МҮНӨӨДЭР республика доторнай сэлмэг байха. зүүн-урдаhаа секундын 3—8 метр хүсэтэйгөөр hалхилха. Байгал шадар, хойто районуудта 0—5 градус дулаан байха.

УЛААН-ҮДЭДЭ сэлмэг[illegible] байха. зүүн-урдаhаа секунд[illegible]дын 3—8 метр хүсэтэйгөөр hалхилха. 8—10 градус дулаан байна.

«СПОРТЛОТОНУУДАЙ» ТИРАЖ

«Спортлотонуудай» мартын 28-[illegible] гэргэдэhэн 13-дахи тираж:

«49-hөө 6-ень тааха» 1 (баскетбол), 11 (волейбол), 19 (санын урилдаан), [illegible]гарай бүмбэгэ), 39 (альпинизм), 44 ([illegible]тоспорт).

«36-hаа 5-ень тааха» 17 (конькигүй мүрысэдэг спорт), 26 (табан зүйлэй мүрысөөн), 28 (мэргэн буудалга), 30 ([illegible]дэ атлетикэ), 35 (шайбатай хоккей).

(ТАСС).

Редакторай орлогшо И. Р-Д. ОЧИРОВ.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД, ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. ЛЕНИНА, 35, редактор—2-54-54, приемная—2-54-93, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат—2-66-76, отделы: партийной жизни—2-60-91, пропаганды—2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства —2-64-23, 2-63-86, советского строительства и быта—2-69-58, культуры и школ—2-60-21, информации—2-34-05, перевод—2-54-93, писем и селькоров —2-67-81, корректорская—2-35-95, машинное бюро—2-57-63, фотолаборатория—2-33-61, отдел объявлений—2-65-54.

Республиканская типография Государственного